

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šlechtické spory o čest v raném novověku

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Tomáš Pintner

Studijní obor: Historie – Anglický jazyk a literatura

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 20. července 2022

Tomáš Pintner

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, a především za ochotu, trpělivost a čas, který mi při jejím psaní věnoval.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tematikou sporů o čest v raném novověku. Jejím cílem je věrohodně představit kategorii cti a její společenský význam mezi lety 1527-1627 na území Království českého. Čest měla mírně odlišnou hodnotu pro příslušníky jednotlivých stavů a tvořila nezbytnou složku šlechtické identity. Její důležitost se odrážela i v právních normách, neboť existovaly explicitně definované delikty proti cti. Ztráta cti znamenala ostrakizaci, a proto ji bylo nezbytné chránit – buď soudní cestou, nebo násilím. Předkládaná práce se blíže zaměřuje na druhou z možností, totiž na souboj a jeho roli v raně novověké kultuře. Budou představeny některé známé příklady soubojů, evropské šermířské trendy 16. století a dobové regulace nošení zbraní. Závěrečnou část uzavře analýza souboje Mikuláše Dačického z Heslova a Šťastného Felixe Novohradského z Kolovrat z roku 1582 a jeho soudní důsledky.

Klíčová slova: čest, spory o čest, souboje, mentalita, právní normy

Annotation

The bachelor thesis focuses on the topic of disputes over honour in the early modern period. It aims to present a comprehensible portrayal of the concept of honour and its social value between the years 1527-1627 in the Kingdom of Bohemia. Honour had slightly dissimilar worth in the lives of various groups of people of different social statuses, and it was an inseparable part of noblemen's identity. Its importance was reflected in legal norms, for there were explicitly defined offences against honour. Losing honour meant social segregation, and for that reason, one had to defend himself – either by legal means or by using violence. The thesis will further explore the second option, the duel, and its place in the early modern culture. Moreover, some representative examples of duels, European fencing trends of the 16th century, and weapon regulations of the period will be introduced. Finally, the thesis will be concluded with the analysis of the duel between Mikuláš Dačický of Heslov and Felix Novohradský of Kolovrat from 1582 and its legal consequences.

Key words: honour, disputes over honour, duels, mentality, legal norms

Obsah

1. Úvod	7
2. Význam pojmu „čest“ z historicko-sémantické perspektivy	12
3. Společenská rovina cti v raném novověku	17
3.1. Obecné rysy cti	17
3.2. Genderové rozdíly	18
3.3. Stavovské rozdíly	22
4. Čest a právo	30
4.1. Příčiny sporů o čest a jejich obecné rysy	30
4.2. Právní normy	32
4.2.1. Vrchnostenské instrukce	32
4.2.2. Koldínův zákoník	36
4.2.3. Zemská zřízení	39
4.2.4. Panovnické mandáty	41
5. Souboje v českých zemích a evropský kontext	43
5.1. Soubojové zvyklosti	43
5.2. Výuka šermu	46
5.3. Souboje v Království českém	48
6. Souboj Mikuláše Dačického z Heslova se Šťastným Felixem Novohradským z Kolovrat	50
6.1. Účastníci sporu	50
6.2. Vznik sporu a příčina souboje	51
6.3. Průběh soudního řízení a argumentace aktérů	54
7. Závěr	62
8. Seznam pramenů a literatury	65
8.1. Prameny nevydané	65
8.2. Prameny vydané	65
8.3. Literatura	66
9. Seznam příloh	71
10. Přílohy	72

1. Úvod

Kategorie cti patří k tématům, kterému je dosud v české historické vědě věnováno málo pozornosti. V České republice se dané problematice na odborné úrovni věnuje zejména Jana Janišová, která aspekty cti zkoumá hlavně v právní rovině.¹ Její práce zohledňují především spory o čest, jejichž uchopení je doprovázeno analýzou trestněprávních norem týkajících se deliktů proti cti. Vzhledem k tomu, že ona kategorie je nahlížena prizmatem právních norem, vypovídají její zjištění spíše o postojích autorit a pravidlech, jimiž se měl raně novověký člověk řídit, než o jeho skutečném jednání. Tímto přístupem autorka navazuje na tradici započatou Rudolfem Rauscherem, jenž mezi prvními podal stručné, leč mistrné shrnutí deliktů proti cti v rozmezí 14. až 17. století.² Jana Janišová je rovněž příspěvatelkou do sborníku především moravských historiků, jenž je věnován právě sporům o čest. Dílčí příspěvky jsou věnovány nejen právní stránce těchto pří, ale v duchu moderní historické vědy se dotýkají také genderových aspektů sporů o čest, významu cti napříč společenskými strukturami, jejímu vnímání jednotlivými vrstvami společnosti, či možností mimosoudního vyrovnání.³

Čest bývá mnohými historiky vzata v úvahu často v souvislosti s dalšími zkoumanými fenomény, nejčastěji kriminalitou a urozeností. To se netýká jen českých historiků, jak bude za okamžik ukázáno. Jako inspirativní se v této souvislosti jeví jedna z prací Josefa Macka nesoucí název *České středověká šlechta*.⁴ V ní autor za použití historické sémantiky odhalil původ slov spojených se společenskou elitou, jako například *šlechta*, *pán* či *rytíř*, a konotace s nimi spojené. Pro účely předkládané práce je ze zkoumaných výrazů nejpodstatnější právě první zmíněný, jelikož Josef Macek ukázal, že čest byla neoddělitelná od urozenosti. Toto zjištění je pro bádání o cti urozených zcela klíčové. Vlivné a neopomenutelné práce, které se zabývají šlechtickým prostředím, pocházejí z pera historiků působících na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Ucelený obraz světa společenské elity podávají Václav Bůžek, Josef Hrdlička, Pavel Král a Zdeněk Vybíral v publikaci s názvem *Věk urozených*.⁵ Vedle

---

¹ Jana Janišová (ed.), *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě. Edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556. Historická studie a edice*, Brno 2007.

² Rudolf Rauscher, *Urážka na cti podle českého zemského práva*, in: František Čáda (ed.), *Naše právo a stát*, Praha 1928, s. 41–53.

³ Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malaníková a kol.(edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.

⁴ Josef Macek, *Česká středověká šlechta*, Praha 1996.

⁵ Václav Bůžek – Josef Hrdlička – Pavel Král – Zdeněk Vybíral, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

hospodaření, pobytu u dvora, či jednotlivých etap života aristokrata je zde věnována pozornost i výsadnímu postavení šlechty ve stavovské společnosti nebo otázce reprezentace, jež sloužila k okázalé demonstraci šlechticovy urozenosti.⁶ Cennými se stávají také poznatky o hodnotovém žebříčku raně novověkých urozenců, kdy se mísil starý ideál křesťanského rytířství s představou renesančního kavalíra-intelektuála znalého pravidel raně moderní etikety.

Zmínění historici se mohou dále pyšnit řadou dalších poučných monografií a studií, v nichž zachycují komplexní podobu společnosti raně novověkého Království českého, všímají si konfliktů mezi jednotlivými stavy a lehce nastiňují význam cti pro různé společenské vrstvy.⁷

Zahraniční badatelé ke kategorii cti přistupují nikoliv z hlediska právně-historického, nýbrž toto téma chápou v rámci historické antropologie. Kvůli povaze tohoto metodologického postupu se proto do oblasti jejich zájmu dostává kriminalita. V této oblasti se totiž nabízí aplikovat teoretická východiska francouzského sociologa Pierre Bourdieua, který cti přiřkl funkci symbolického kapitálu, tedy jakýsi symbolický, avšak viditelný znak určující hodnotu jedince v jeho sociálním okolí.⁸ Primárně bývá čest chápána jako binární kategorie, kdy společenské důsledky plynuly z toho, zda šlo jedince klasifikovat jako čestného či nečestného. V historické vědě zmíněné poznatky uplatňují Martin Dinges a Richard van Dülmen.⁹ Práce prvního historika nabízí více teoretický pohled, jak lze téma cti metodologicky uchopit a v jakém jednání raně novověkých lidí je možné hledat prvky nečestnosti. Druhý se zaměřuje na odchylky od standardní počestné společnosti, totiž na lidi beze cti. Mezi ně řadí prostitutky, tuláky, katy, nebo osoby, které měly zkušenost s hrdelním soudnictvím, a jejich životní situaci kontrastuje s dobovým standardem.¹⁰

---

⁶ Ke šlechtické reprezentaci stojí za zmínku následující práce: Jiří Hrbek, *Proměny valdštejské reprezentace. Symbolické sítě valdštejského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015; Vítězslav Prchal, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.

⁷ Václav Bůžek a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010; Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005; Pavel Král, *Zazdění jako trest za cizoložství. Symbolické jednání aktérů manželské pře Vavřince Spinky z Lubikova a Kateřiny Podhradské z Vlčí Hory v letech 1577-1578*, in: Josef Hrdlička – Pavel Král – Rostislav Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 130-142.

⁸ Pierre Bourdieu, *Teorie jednání*, Praha 1998.

⁹ Martin Dinges, *Die Ehre als Thema der historischen Anthropologie. Bemerkungen zur Wissenschaftsgeschichte und zur Konzeptualisierung*, in: Klaus Schreiner – Gerd Schwerhoff (edd.), *Verletzte Ehre. Ehrkonflikte in Gesellschaft des Mittelalters und der frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 1995, s. 29-62; Richard van Dülmen, *Kultura a každodenní život v raném novověku. Díl 2.: Město a vesnice*, Praha 2007; Týž, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

¹⁰ V českém prostředí k problematice tuláctví viz Pavel Himl, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.

Čest se v raném novověku řadila mezi hodnoty, bez nichž nebylo možné vést důstojný život. Platilo proto nepsané pravidlo, že se musela za všech okolností hájit. Vedle soudního postupu, který je historiky brán v potaz, se však jedinci mohli uchýlit k bezprostřednímu násilnému řešení, k souboji. Donedávna v našich končinách existovalo jen málo podnětných prací zabývajících se problematikou soubojů. Lze uvést spíše popularizační práci Vladimíra Šindeláře, nebo novější, o úroveň propracovanější publikaci Jiřího Kovaříka a Leonida Křížka.¹¹ Obě citovaná díla přinášejí exkurs do složitého vývoje evropského bojového umění. Velká pozornost je zde věnovaná jednotlivým šermířským školám, které se v období raného novověku vyčlenily, konkurovaly si a navzájem se ovlivňovaly. Popsány jsou rovněž i nejnámější souboje na evropském kontinentu či zbraně, které se používaly.

Skutečnost, že o téma soubojů panuje velký zájem, dokládají kvalifikační práce, aktuální analýzy, edice a překlady soubojových příruček, nebo i vznik specializovaného zahraničního časopisu *Acta Periodica Duellatorum*.¹² Zahraniční produkce zdatně přesahuje domácí. Z anglicky mluvícího prostředí je nezbytné uvést vlivnou práci britského marxistického historika Victora Kiernana.¹³ Největším Kiernanovým problémem je nahlížení na souboje překonanou optikou marxismu, přičemž duel interpretuje, zjednodušeně řečeno, jako jakousi nedostatečně regulovanou výsadu primárně společenské elity k soběstačnému narovnání poškozené cti, která byla odepřena nižším vrstvám. Navzdory tomuto nedostatku je Kiernanův spis cenný, jelikož zohledňuje postoje dobových pozorovatelů k otázce soubojů a jejich roli v kultuře zejména západní Evropy.

Další publikace o duelech v anglickém jazyce pochází z pera Stephena Bankse či Markku Peltonena.¹⁴ Banks pouze stručně shrnuje poznatky o vývoji souboje v evropských dějinách od pozdní antiky do třicátých let 20. století. Dílu víceméně chybí interpretační rovina, jelikož většinu textu tvoří prostý, leč chvílemi i poučný popis. Oproti tomu druhý z historiků zdařile analyzuje funkci duelu v podmínkách novověké Anglie. Fenomén totiž zkoumá v kulturním kontextu „dvornosti“ či „zdvořilosti“.

---

¹¹ Vladimír Šindelář, *Šermíři, rváči, duelanti*, Praha 1994; Jiří Kovařík – Leonid Křížek, *Historie evropských duelů a šermu. Svazek II: Čas rváčů a duelantů*, Praha 2014.

¹² Ondřej Vodička (ed.), *Dy kunst gelopt vor ritter und knechten. Analýza, edice a překlad tzv. kodexu Wallerstein, části A a B (UB Augsburg, Cod. I.6.4° 2, fol. 1r–74v)*, Praha 2020; Ondřej Šáro, *Duely v českých zemích raného novověku*, České Budějovice 2009 (diplomová práce).

¹³ Victor Kiernan, *The duel in European history. Honour and the Reign of Aristocracy*, London 2016

¹⁴ Stephen Banks, *Duels and Duelling*, Oxford 2012; Markku Peltonen, *The Duel in Early Modern England. Civility, Politeness and Honour*, Cambridge 2003.

Předkládaná práce si klade nelehké cíle. První část bude věnována historicko-sémantické analýze pojmu čest. Kapitola se bude snažit jednak zachytit dobový význam termínu, jednak kontext, v němž byl používán. K dosažení vytyčené ambice budou užity zejména vydané narativní prameny a korespondence. Časový rozsah, v němž budou jevy zkoumány, lze vytyčit lety 1527 a 1627, avšak na pár místech bude pro pochopení širších souvislostí překročen.

Navazující kapitola má za účel představit kategorii cti ve společenské rovině. Nejprve budou znázorněny obecné rysy cti a její význam pro člověka raného novověku. Následně bude postupováno skrz genderovou a stavovskou perspektivu, aby bylo možné systematicky vyložit její důsledky pro různé skupiny obyvatel.

V pořadí třetí část bakalářské práce se bude zabývat právní stránkou cti. Rozebrána bude problematika sporů o čest, jejich původ a způsoby, jimiž bylo možné jedince na cti urazit. Za využití edic právních norem budou předloženy definice deliktů proti cti a tresty, které za ně viníci obdrželi. Druhá rovina této kapitoly se zaměří na otázku nošení zbraní, respektive právní regulace se zbraněmi spojené. Opět bude postupováno hierarchicky, od lokálních vrchnostenských norem, přes městská práva, až po zemská zřízení a panovnické mandáty.

Čtvrtá kapitola podá stručný, avšak nezbytný výklad o raně novověkých soubojích a šermu. Obsáhne úvahy o nejasné hranici mezi soubojem a zápasem stejně jako o formování soubojových zvyklostí, které postupem času převzaly rituální podobu. Ve středu zájmu se ocitnou nejvýznamnější školy šermu a známé souboje, které se ve sledovaném období v českých končinách odehrály.

Na tomto pozadí bude v páté a závěrečné části bakalářské práce studován souboj kutnohorského kronikáře a erbovního měšťana Mikuláše Dačického z Heslova s urozeným panem Šťastným Felixem Novohradským z Kolovrat. Střet těchto dvou mužů je známý z literatury, která však vychází jen z Dačického *Paměti*. Mikuláš Dačický, který svého protivníka v souboji zabil, však čelil třiatřicetiletému soudnímu řízení s rodinou nebožtíka. Ačkoliv byla zejména prvotní léta vleklého soudního sporu zpracována v rámci diplomové práce Josefíny Matyášové týkající se Dačického života, předkládaná bakalářská práce má ambici na danou událost nahlížet v kontextu svého zaměření, totiž v rámci cti a soubojů.¹⁵ Na rozdíl od citované kvalifikační práce nebudou využity prameny uložené v Státním okresním archivu Kutná Hora, nýbrž ty ve fondu Stará manipulace uloženém v pražském Národním

---

¹⁵ Josefína Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova. Osobnost, dílo a „druhý život“*, Praha 2017 (diplomová práce).

archivu. Zde se k případu vztahují dvě signatury, které odhalují postoje a argumentaci obou stran.¹⁶ Prameny snad nastíní, proč ke sporu došlo, kdo zaútočil první, kdo dal ke střetu podnět, jaké normy byly porušeny, a jak tuto příhodu vnímali její aktéři bezprostředně i po letech. Jejich interpretací v souladu s tématem bakalářské práce lze očekávat nejen obohacení znalostí o proslulém kutnohorském kronikáři, ale i o významu cti pro raně novověkého člověka.

---

¹⁶ Národní archiv (dále NA), Stará manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642; tamtéž, inv. č. 1590, sign K11/5, kart. 1104.

2. Význam pojmu „čest“ z historicko-sémantické perspektivy

Čest jako mravní společenská kvalita měla pro člověka raného novověku zásadní význam, a to pro jeho identitu i pro jeho postavení ve společnosti. Ovšem předtím, než bude přistoupeno k samotnému výkladu o roli cti v životě člověka 16. a 17. století, bude vhodné vyjasnit význam samotného termínu „čest“ a pokusit se provést jeho historicko-sémantickou analýzu. Vedle moderních encyklopedických definic bude zkoumaný termín nahlížen také v kontextu, v němž se vyskytoval v pramenech sledovaného období.

Základní heslo „čest“ v Jungmannově *Slovníku česko-německém* je definováno jako dobré mínění o hodnotě jednotlivce a jakási vnitřní osobnostní dispozice, která tuto společenskou vážnost značí.¹⁷ U hesla „čestný“ mezi jednotlivými příklady užití tohoto adjektiva Jungmann uvedl větu: „*Šlechtictvo má živou čestnou citlivost, Ehrgefühl*“.¹⁸ Exkluzivní význam cti pro příslušníky aristokracie bude podrobně popsán později, nicméně již tato zmínka naznačuje, že spojitost mezi ctí a urozeností si lidé uvědomovali ještě v Jungmannově době.

Z období 17. století je nutné zmínit Jana Amose Komenského a jeho didaktický spis *Orbis pictus*. Termín „čest“ se zde nevyskytuje, nicméně v části pojednávající o mravouce lze narazit na termín „ctnost“. Komenský jej užívá v kontextu, kdy radí čtenáři, aby ve svém životě kráčel po pravé cestě, jakkoli je trnitá, neboť, jak tvrdí, „*žádná cesta není neschůdná ctností*“.¹⁹ Ctnost má podle Komenského vnitřní charakter jakéhosi morálního kompasu, díky kterému, řídí-li se jím jedinec, bude za své ctihodné jednání odměněn. To lze spatřovat i v další větě, v níž se zmíněný výraz objevuje: „*Následuj, kam ctnost tě vede, těžkostmi, k oslavě, ku hradu slávy*“.²⁰ Komenský následně přikládá výčet jednotlivých ctností – jmenovitě zmiňuje střídmost, pilnost, opatrnost, statečnost, trpělivost, spravedlnost, štědrost, lidskost, prozřetelnost a k tomu nábožnost, jež považuje za královnu ctností.²¹

Nyní je možné si položit otázku, jaký vztah panoval mezi zmíněnými pojmy, mezi ctností, ctnostmi a ctí. Asi je třeba rozlišovat ctnost jako vnitřní duchovní systém hodnot, jak bylo uvedeno výše, a ctnosti jakožto dílčí vlastnosti, které tento systém hodnot tvoří. Uchopení termínu „čest“ je o něco složitější, neboť sama měla dvojí charakter, jednak vnější – člověku ji

---

¹⁷ Jan Petr (ed.), *Slovník česko-německý Josefa Jungmanna I*, Praha 1989, s. 290-291. Jungmann čerpal ukázky konkrétního užití tohoto hesla ze spisů Daniela Adama z Veleslavína ze 16. století a jakéhosi literáta Van der Velde z pozdějšího období.

¹⁸ Tamtéž, s. 292.

¹⁹ Josef Černý – Jan Karlík (edd.), *Jan Amos Komenský. Orbis pictus*, Hradec Králové 1883, s. 290.

²⁰ Tamtéž, s. 291.

²¹ Tamtéž, s. 292-313.

přisuzovali jiní, což dokládá Jungmannova definice, jednak vnitřní – opírala se o morální integritu jedince, jeho dobré mravy, ctnosti. Péče o vlastní čest byla patrně považována za chvályhodnou a také žádoucí pro svůj nezanedbatelný sociální aspekt, jež umožňoval plnohodnotnou participaci na společenském dění, což vyplývá z citovaného Jungmannova vymezení tohoto pojmu.

Problémem, který je jistě z řady dosud citovaných textů patrný, je chybějící autentické znění definice pojmu „čest“ ze 16. a 17. století a jeho bezprostřední užití v dobovém jazykovém kontextu. Jelikož není termín v Komenského jazykově naučném díle explicitně uveden, Jungmannova formulace je poměrně kusá, a vzhledem k tomu, že význam slova „čest“ se mohl mírně posunout, následující výklad se alespoň krátce zaměří přímo na texty, v nichž se výraz objevoval. Komparací jednotlivých písemností lze vytyčit okruh témat či hodnot, k nimž se daný pojem vztahuje, a přiblížit se tak co nejlépe jeho původnímu významu v kultuře raného novověku. Výběr vydaných pramenů, v nichž se pojem vyskytuje, je pro účely této práce jen omezený a nastiňuje tak spíše směr, kterým se bádání může vydat.

Jako první je možné analyzovat korespondenci Kateřiny ze Žerotína, rozené z Valdštejna, z let 1631 a 1633. V edici jejích listů se termín „čest“ nevyskytuje v nominativu, nýbrž buďto v genitivu, nebo v dativu, avšak jedná se jen o jednotky případů. Opakují se zde slovní spojení projevující úctu Bohu, například „*ke cti a slávě své božské*“ či „*ke cti a chvále*“.²² Zbývající výskyty pojmu rovněž sloužily totožnému účelu, tentokrát je však uctěn adresát v prvních řádcích dopisu. Mají v podstatě ustálenou formu znějící: „*Dvoji cti hodnej a mně v Kristu milej pane*“.²³ Samotné oslovení „*dvoji cti hodný*“, případně „*dvojctihodný*“ bylo dle Zikmunda Wintera vyhrazeno duchovním po vstupu do kněžského úřadu, a to údajně těm evangelickým. Kněz, jenž byl takto osloven, požíval dvoji cti – jedné byl hoden v učení, druhé ve slově Božím, respektive byl považován zároveň za „*rytíře božího*“ a služebníka Krista.²⁴

Dalším pramenem, v němž autor český výraz „čest“ použil při chvále Boha, je korespondence Václava Budovce z Budova. V dopise z roku 1611 adresovanému Petru Voku z Rožmberka mimo jiné píše o počasí: „*Pán Bůh račiž z své milosti to způsobiti, aby pro vzdělání cti a slávy jeho a k obecnému všeho křesťanstva dobrému a předně k svornosti, lásce a stálému pokoji vše se to řídilo, tak abychom i my v Čechách po těchto od tří let ustavičnejch vichřicích, bouřkách a metelicích poodpočinouti a se jako pozotaviti mohli*“.²⁵ Zlepšení

---

²² František Dvorský (ed.), *Listy paní Kateřiny ze Žerotína rozené z Valdštejna I*, Praha 1894, s. 17, 202, 218, 283, 296.

²³ Tamtéž, s. 80, 249, 291, 293, 307.

²⁴ Zikmund Winter, *Život církevní v Čechách II*, Praha 1895, s. 470, 484.

²⁵ Julius Glücklich (ed.), *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908, s. 113.

meteorologické situace autor připisoval Bohu, který tak podle budoucího direktora učinil z dobré vůle, čímž pozdvihl svou čest (a slávu), jinými slovy demonstroval svou vlastní hodnotu v očích Budovce jako věrného křesťana. Budovec také používá termín „čest“ ve významu cti osobní, konkrétně v dopise z října 1588. V něm jen velmi stručně napsal, že se pan Jan Kinský dopustil násilí na jakési paní z Hřízele, kvůli čemuž mu hrozilo propadnutí hrdla i majetku, zatímco jeho čest byla zpochybněna. Osud souzeného byl podle Budovcových slov nezáviděníhodný a v žádném případě by mu osobně nepřál očekávaný trest.²⁶

Podobný kontext, kdy tvůrce pramene hovořil o osobní cti v souvislosti s hrdelním trestem, lze najít i v díle Pavla Skály ze Zhoře. Uvést je možné obdivuhodný postoj Jana Jessenia z března roku 1618, o němž Skála napsal, že i přes hrozící nebezpečí při pobytu v Prešpurku, kdy mu jeho okolí doporučovalo, aby město v tichosti opustil, se rozhodl na místě setrvat. Byl tam totiž vyslán jako diplomat, aby pro české stavy získal spojence. Jessenius odůvodňoval své rozhodnutí tím, že by preferoval raději „nejohavnější smrt“ před nesplněním své povinnosti jako člen poselstva; údajně pravil, že „milejší jest mu čest nežli život“.²⁷ Jednalo se o čest osobní, již by si mohl zachovat jen splněním svého závazku. Zároveň tento úryvek poukazuje i na společenský význam cti, kdy si jedinec potrpěl na uchování své cti i tváří v tvář v nebezpečí, musela mít pro něj neopomenutelnou hodnotu.

Výraz „čest“ se ve Skálově rukopisu vyskytuje mnohem častěji než v předchozích dvou citovaných pramenech. I zde se objevuje v souvislosti s chválou Boha, respektive s jednáním různých osob, jež mělo vedle sledování osobních úmyslů velebit jméno boží.²⁸ V některých pasážích, v nichž Skála používal slovní obrat „čest a sláva boží“, zároveň jedním dechem rozšířil výčet vážených komodit, o jejichž zachování je třeba pečovat, zejména „dobrého Jeho Milosti Císařské“, dále poctivost, hrdlo, manželky, dítko, statky, svobody, řády a právo, případně spásu vlastní duše.²⁹ Zdá se, že obhájení, rozšíření či zachování cti boží Skála spatřoval také jako záležitost konfesní svobody, ačkoliv to explicitně nedeklaroval. Příklad, v němž je takové náznaky možné hledat, se pojí s vystoupením hornorakouských evangelických stavů prohlášených za rebely v Linci v dubnu 1619, kteří „*tou příčinou byli přinuceni na*

---

²⁶ Tamtéž, s. 22. S největší pravděpodobností šlo o Jana Kinského, klienta Viléma z Rožmberka, který mezi lety 1576-1586 zastával úřad karlstějnského purkrabího. Údajně to byl muž prudké povahy, který se při řešení mezilidských sporů často klonil k násilí. K jeho osobě více viz Aleš Valenta, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s. 16-21.

²⁷ Karel Tieftrunk (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 II*, Praha 1866, s. 74. Jessenius byl však brzy zatčen a převezen do Vídně. Osvobozen byl těsně před koncem téhož roku díky výměně za vězně druhého tábora. Podrobněji k Jesseniově osobě a diplomatické misi viz Josef Janáček (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře. Historie česká: Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984, s. 363-364, 385.

²⁸ K. Tieftrunk (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie*, s. 112, 117, 207, 335.

²⁹ Tamtéž, s. 200; tamtéž III, Praha 1867, s. 47, 118.

veřejnou defensi pro obhájení předně cti a slávy boží, potom poctivosti, hrdel, manželek, dítek a statků svých“.³⁰ Ve své obhajobě prohlásili, že „vinni nejsou a nebudou, v tom že nyní před Bohem i přede vším světem toto ohlášení své a protestací činí“.³¹ Z této veřejné manifestace jako by vyznívalo, že pro svou víru nenesou žádnou vinu, jelikož jednají ve jménu Boha, na jehož čest a její zachování se při své obhajobě odkazovaly.

Posledním velkým tematickým okruhem významu cti ve Skálově *Historii české* souvisí s osobní rovinou. Ve svém vyprávění se této roviny dotkl opět v řadě případů, ať už se jednalo o postoje určitých osob, jako byl zmíněný Jesseniův, či další charakterové rysy spojené se ctí. Kromě výše uvedených frází týkajících se zachování poctivosti, hrdla, manželek, dítek a statků, které bývaly často pronesené v situaci, kdy autorovi výroku hrozila jejich ztráta, v méně vypjatých situacích stál výraz „čest“ v souvětí vedle věrnosti, závazků, svědomí, případně poctivého jména.³² Po shrnutí obsažených výrazů do stručné charakteristiky čestného člověka, je možné dojít k představě, že takový jedinec svou čest udržoval plněním svých závazků, čímž jeho svědomí zůstávalo klidné, a že se díky ní mohl pyšnit dobrým jménem.

Tytéž okruhy, v nichž se termín „čest“ v dosud citovaných pramenech objevuje, se nacházejí rovněž v písemnostech Ondřeje Habervešla z Habernfeldu nebo u Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Kontext je v zásadě totožný, opět lze v textu spatřit zmínky o obhájení cti boží nebo o hrozbě propadnutí cti, hrdla a statků.³³ Pro totožnost významů je možná zbytečné uvádět konkrétní příklady z textů, přesto jejich výskyt potvrzuje, že čest v těchto souvislostech vnímali i další literárně plodní autoři přelomu 16. a 17. století.

Na základě těchto poznatků je možné si pojem „čest“ představit jako hodnotu podstatnou pro vedení poctivého, příkladného života, jako atribut váženého člověka, jemuž je přiřknuta okolím zásluhou za své jednání; jako charakterovou kvalitu skládající se z dílčích ctností, mezi něž se řadila i zbožnost; případně jako stav, v němž jedinec mohl požívat společenských jistot. Speciální místo ve slovníku gramotného raně novověkého člověka měla při prokazování úcty Bohu. Zde se navíc nabízí pochybovat, jestli vždy šlo o upřímné projevy jedincovy zbožnosti, nebo jen prázdné písemné fráze.³⁴ Zodpovězení této zajímavé otázky však

---

³⁰ Tamtéž III, s. 118.

³¹ Tamtéž. S interpretací lze polemizovat. Podobný kontext například tamtéž IV, Praha 1868, s. 51; tamtéž V, Praha 1870, s. 95; tamtéž II, s. 335.

³² Tamtéž II, s. 485, 487; tamtéž V, s. 306.

³³ Josef Polišenský – Eduard Petrů (edd.), *Ondřej z Habernfeldu. Historie o válce české 1618-1620*, Praha 1964, s. 48, 176, 177, 183, 220, 321, 352; Josef Polišenský (ed.), *Bartoloměj Paprocký z Hlohol. Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 98, 99, 100, 152, 172. Ondřej z Habernfeldu se zmiňuje o všech představených rovinách, Bartoloměj Paprocký se vyjadřuje pouze o vzdávání cti Bohu.

³⁴ Podle Igora Němce byly pojmy jako právě „čest“ užívány pro svůj „povznášející obsah“ k pozvednutí kulturní úrovně mezilidských vztahů. Původ hodnotnosti cti spatřuje v rytířské kultuře, odkud snad

není jedním z hlavních cílů této práce. Tím je nyní se co nejlíže přiblížit dobovému významu cti. Ačkoliv by si zkoumaný termín zasloužil analyzovat v širším výběru pramenů, v nichž by bylo možné potenciálně narazit na další skryté, přidružené významy tohoto slova, základní představa cti je snad pro následující kapitoly dostačující.

---

pronikla i do ostatních sfér společnosti. Podrobněji viz Igor Němec a kol., *Dědictví řeči*, Praha 1986, s. 402-404.

3. Společenská rovina cti v raném novověku

3.1. Obecné rysy cti

Skutečnost, že čest byla pro raně novověkého člověka hodnotná, je patrná již z předchozí historicko-sémantické analýzy. Tato část předkládané bakalářské práce má ambici zjistit, jakou roli hrála čest v každodenním a společenském životě raně novověkého člověka. Sociální význam cti bude představen nejprve obecně, poté z genderové perspektivy a následně z hlediska společenské hierarchie, neboť přirozeně jiné míry cti požíval šlechtic, jiné měšťan a jiné člověk na okraji společnosti.

Čest v dobovém diskurzu lze chápat jako systém gest, jednání a slov, jakýsi kód pro komunikaci uvnitř společnosti.³⁵ V užším slova smyslu se jednalo o symbolický kapitál, který do jisté míry určoval postavení člověka.³⁶ Byla přítomna v jeho každodenním jednání, jelikož jen tak mu zůstala možnost splňovat nepsanou společenskou normu – vést počestný život. Přijatelnost toho, co bylo a nebylo vnímáno jako čestné, definovala konkrétní sociální skupina, již není nutné rozumět pouze stav, ale také profesi, věk, konfesi nebo gender.³⁷ Čest v sociální rovině je navíc nutno spatřovat také jako binární kategorii – buď byla v jedincově životě přítomna (bez ohledu na její míru), nebo nikoliv; buď člověk žil podle společenských pravidel, nebo byl ohrožen na své existenci, jelikož absence cti jej mimo jiné zbavovala právní ochrany.³⁸

Zároveň je nutno zmínit její dynamický charakter a proměnlivý vztah cti vnitřní – osobní a subjektivní – a cti vnější, ve formě uznání ostatních.³⁹ Nejednalo se totiž o věčně trvanlivý statek, který člověk získal jednou a provždy, nýbrž o hodnotu, o kterou bylo třeba bděle dbát a střežit ji. Čest člověka tvořilo více rovin, a to takový počet, kolikrát se hlásil k nějakému celku, vůči němuž pociťoval potřebu se vymezit.⁴⁰ Co se týče veřejného prvku, byla to veřejnost, „ti druzí“, kteří, jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole, přisuzovali jedinci určité

---

³⁵ M. Dinges, *Die Ehre*, s. 53-54.

³⁶ Pierre Bourdieu chápe symbolický kapitál jako jakoukoliv vlastnost, „pokud je nahlížena sociálními činiteli, jejichž kategorie vnímání jsou takové, že ji dokáží poznat (vidět) a uznat, ocenit“. Sám uvádí jako prototypický příklad čest. Symbolický kapitál dále charakterizuje „dělení a opozice vepsané do struktury onoho kapitálu“ – v našem případě „čestný/nečestný“. Podrobněji viz P. Bourdieu, *Teorie*, s. 81-85.

³⁷ Robert Novotný, *Čest a urozenost v mentalitě středověké šlechty*, in: Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malániková a kol.(edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 54-68, zde s. 54.

³⁸ R. Rauscher, *Urážka*, s. 41.

³⁹ R. Novotný, *Čest*, s. 55.

⁴⁰ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 447. Skutečnost, že člověk raného novověku byl nositelem hned několika ctí, ačkoliv jde spíše o její roviny, které se týkají rozličných oblastí jedincova života, je zde sice zmíněna v souvislosti s venkovem, nicméně tvrzení platí i pro měšťana, jehož čest se konstituovala například z členství v městské radě, cechu nebo z působnosti městského práva.

množství cti. To bylo pro příslušníky každého stavu rozličné; v krajních případech, kdy se jedinec pohyboval mimo stav, mu žádná čest být přisouzena nemohla. Tato veřejná, stavovská čest nemusela však nutně korespondovat se ctí ryze osobní.⁴¹ Nerovnoměrné rozprostření cti napříč celou stavovskou společností ještě vedlo k jednomu podstatnému důsledku. Míra cti sloužila ke stratifikaci a odlišení jednotlivých společenských vrstev a současně k vytvoření jakéhosi statusu exkluzivity, což je nejvíce patrné u šlechty. Právě u nobility, obzvláště u těch nejvlivnějších aristokratů, byla čest klíčovým pilířem její identity, jednak podmínkou a jednak projevem vlastního šlechtictví.⁴²

Nejen pro šlechtice, ale i pro prostého člověka samotný pobyt a náležitost k jistému společenskému kruhu závisel na jeho vlastní cti. Jak už bylo naznačeno, za své počestné jednání byl odměněn uznáním svého okolí.⁴³ To je důležité, neboť setrvání uvnitř jisté skupiny nebo společenství bylo pro průměrného jedince v raném novověku existenční záležitostí. Od své skupiny mohl očekávat zázemí, solidaritu, ochranu, pomoc v nouzi nebo také zastání v případě, kdyby mělo utrpět jeho dobré jméno.⁴⁴ Ne vždy se však taková očekávání setkala s realitou, jelikož existovaly případy, kdy osoba nenašla dostatečnou oporu ve své komunitě, a i přes jednoznačné prokázání své nevinny v nařčení z nepočestného jednání její sociální status klesl, na což lze narazit při zkoumání ženské cti. Takové případy zpravidla vyústily v jisté sociální omezení, proto není divu, že důležitost cti spočívala ve vymezení jedincova jednacího prostoru a její zachování bylo naprosto klíčové.⁴⁵

3.2. Genderové rozdíly

Genderové aspekty cti si zaslouží detailnější analýzu. Charakter mužské a ženské cti byl diametrálně odlišný, což bylo důsledkem rozdílných společenských rolí obou pohlaví v raně novověké společnosti. Z hlediska binární podstaty cti, tedy její přítomnosti nebo absence, se mužská čest jeví komplexněji. To nicméně znamená, že ji muž musel hájit ve vícero oblastech svého života, a rovněž že ji případný útočník mohl napadnout verbálními či neverbálními urážkami mnohem rozmanitějšího výběru.⁴⁶ Obecně platilo, že mužská čest bývala odvozována

---

⁴¹ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 189.

⁴² J. Janišová (ed.), *Šlechtické spory*, s. 10-17.

⁴³ Tereza Siglová, *Role cti ve sporech poddaných na příkladu pardubického panství v 16. a 17. století*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaníková a kol.(edd.), *Spory*, s.186-198, zde s. 189.

⁴⁴ Václav Bůžek – Pavel Král – Zdeněk Vybíral, *Člověk českého raného novověku*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 9-53, zde s. 30.

⁴⁵ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 447.

⁴⁶ Blanka Szeghyová, *Žena a zločin vo východoslovenských mestách v 16. storočí. Otázky, pramene, definície*, in: Tünde Lengyelová (ed.), *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 67–85, zde s. 68.

od nositelova aktivního veřejného působení.⁴⁷ Čest figurovala jako jakási mužova vizitka, kterou prokazoval, že je schopen se spolupodílet na udržení společenského řádu. Proto nesl zodpovědnost za celou domácnost. Ručil za čest své manželky a počestnost neprovdaných dcer, staral se o zachování domácího míru, tedy že v jeho domě nedojde k nemravným, nečestným, nebo dokonce protizákonným činům.⁴⁸

Dokázal-li muž ve své domácnosti zavést společensky přijatelný řád, musel se svou ctí prokázat ve svém veřejném, nebo profesním životě. Ve všech rovinách mužova života včetně rodinného se setkával s útoky namířenými proti své cti. Újma na cti hrozila všem, ať už šlo o měšťana, venkovana či šlechtice. Zpochybněn mohl být zaprvé mužův počestný a řádný původ, na což byli příslušníci aristokracie obzvláště citliví. Taková urážka znevažovala muže jako neschopného řídit se společenskými pravidly. V případě šlechticů býval takový delikt klasifikován jako *nářek chlapstvem*, tedy akt napadající aristokratovu urozenost.⁴⁹

Zadruhé se jednalo o útoky na počestné vykonávání jedincova řemesla. Mohlo jít o oprávněné i neoprávněné pochybnosti o svědomitosti kupců, kteří domněle šidili zákazníky, o nalévání pod míru šenkýřem a podobně, tedy o skutky, jimiž byla druhému způsobena škoda.⁵⁰ V městském prostředí znamenalo takové obvinění ekonomicko-existenční problém, neboť cechy přijímaly do svých řad pouze bezúhonné osoby.⁵¹ Zájemci o vstup do takové instituce přinášeli list o poctivosti svého rodu. Jiné osvědčení pak náleželo tovaryšům, kteří se jím spolu s nástrojem svého řemesla prokazovali, když odcházeli „na vandr“, jelikož bez těchto řemeslnických atributů působili dojmem tuláků.⁵² Speciální kategorii mimoto tvořily profese, které veřejnost odsuzovala jako nečestné, jejichž vykonavatelé byli výhradně bezectní lidé, o nichž bude ještě řeč.

Zatřetí šlo o napadení mužových charakterových rysů či jeho morální integrity. Jelikož společenský řád se zakládal na dodržování daného slova, jímž se člověk k něčemu zavazoval,

---

⁴⁷ Tomáš Borovský – Michaela Malaníková, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaníková a kol.(edd.), *Spory*, s. 113-126, zde s. 124. Ačkoliv se příspěvek dvojice autorů věnuje období středověku, zmiňované společenské konvence zůstávaly v období raného novověku v podstatě nepozměněny. Srov. také Jana Ratajová – Lucie Storchová (edd.), *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010, s. 458-459.

⁴⁸ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 391.

⁴⁹ T. Borovský – M. Malaníková, *Genderové aspekty*, s. 118; R. Rauscher, *Urážka*, s. 45.

⁵⁰ T. Borovský – M. Malaníková, *Genderové aspekty*, s. 119.

⁵¹ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 194.

⁵² Zikmund Winter, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991, s. 219-221.

hrozilo mu opět nebezpečí sociálního propadu. Proto takové urážky mířily na mužovu pravdomluvnost a věrnost.⁵³

Asi čtvrtým a posledním významným způsobem, jak muže veřejně znemožnit a způsobit mu újmu na cti, byl útok na počestnost a věrnost jeho manželky, z nichž čerpal autoritu jako hlava rodiny i jako osoba zastupující její čest. Podobnou hanbu zažíval i v případě manželčiny neposlušnosti, a to především na veřejnosti, protože díky dominantnímu postavení, případně jeho zdání, muž cti symbolicky nabýval.⁵⁴

Ve srovnání s mužskou vycházela ženská čest především z řízení se a zachováváním platných norem. Byla také těsně spjata s jejím tělem a sexualitou. Toto úzké vymezení cti žen a dívek zapříčinily jednak dobové představy o panenství a sexuální zdrženlivosti, jednak skutečnost, že se žena v předmoderním veřejném prostoru příliš nepohybovala.⁵⁵ Z tohoto důvodu podléhalo něžné pohlaví bez ohledu na stav přísné a neustálé sociální kontrole, ať už se jednalo o jakési rituální přezkoumání pohlavní čistoty při svatební noci, nebo o partnerův ustavičný dozor po vstupu do manželství. Panenství jako symbolický kapitál, od něhož se odvozovala dívčina čest, nabízelo mladé ženě perspektivní budoucnost ve formě dobrého sňatku, jeho absence ji naopak nadějně vyhlídky mařila. Ve venkovském prostředí neznamenal ztráta panenství nutně zároveň ztrátu cti, a to v případě, že v krátké době po aktu došlo mezi dvojicí ke sňatku.⁵⁶ V opačném případě uvrhl dívčin nezodpovědný přístup hanbu nejen na její osobu, ale i na její rodinu. Dívka totiž neporušila jen společenské konvence, nýbrž také zákon, za což byla potrestána odebráním dědických nároků, vyloučením z počestné společnosti, v některých lokalitách i nucenými nehygienickými pracemi a nošením speciálního kusu oblečení, který její provinění symbolizoval.⁵⁷ Proto, pokud byla vyslýchána, uváděla, že pohlavní styk podstoupila pod příslibem sňatku, na jehož dodržení trvala. I takto „vynucený“ sňatek by ji následně čest navrátil.⁵⁸

O ženské cti se vyjadřovala i dobová preskriptivní literatura. Zde je vhodné alespoň stručně upozornit na populární soubor textů nesoucí název *Korunka aneb vínek panenský*, jenž vycházel od 16. do 19. století opakovaně, avšak v pozměněné podobě. Jak už název napovídá, obsah představoval čtenářkám a čtenářům přes 20 panenských ctností, které pospolu tvořily

---

⁵³ T. Borovský – M. Malániková, *Genderové aspekty*, s. 120. Autoři zmiňují výrazy jako *padouch*, *lhář* nebo *zrádce*.

⁵⁴ Tamtéž, s. 119-125.

⁵⁵ Tamtéž, s. 124; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 390-391.

⁵⁶ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 390, 450.

⁵⁷ Tamtéž, s. 450-452; V. Bůžek – P. Král – Z. Vybíral, *Člověk*, s. 24.

⁵⁸ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 451.

jakýsi symbolický panenský věnec.⁵⁹ V tisku z roku 1784, který je v citované edici obsažen, věnec-korunka reprezentoval ženinu čest a dobrou pověst, ozdobu, o níž měla ctná panna pečovat, aby se nezprotivila Bohu. Ony dílčí ctnosti, které jsou dlouze odhalovány, byly tyto: *víra, naděje, láska, pobožnost, bázeň, pokora, trpělivost, tichost, svornost, milosrdenství, spravedlnost, síla, snažnost, opatrnost, vděčnost, uctivost, čistotnost, stydlivost, střídmost, bedlivost, pravda, mlčenlivost, upřímnost, trpělivost a stálost*.⁶⁰ Následovala doporučení určená mladým dívkám o tom, jak se řídit v rodinném i společenském životě, tedy jak se odívat, jak se vyhnout tanci, jak být dobrá hospodyně, nebo jak se chovat ke členům domácnosti, a to víceméně s odkazem na předešlé ctnosti.⁶¹

Problém, jenž se týkal nejistoty, zda osoba nalezne ve svém okolí zastání, který byl zmíněn výše, dopadal citlivěji na ženy. I v případě očištění jména po právní stránce existovala možnost, že žena v očích svého okolí zůstane bezectnou. Takové postoje by snad mohly být nejprůhodnější pro venkov, kde si lidé mnohdy vytvářeli mínění o svých sousedech na základě pomluv a klepů. Nicméně z pera italského humanisty a dvořana Baldassara Castigliona vyznívá, že šlo o celospolečenský fenomén: „*Žena, o jejíž počestnosti se jednou začne pochybovat, ať již jsou pomluvy pravdivé, nebo ne, zůstane provždy zneuctěna*“.⁶²

Takové pochybnosti se velmi často vztahovaly k nevěře. Důvodem, proč žena zůstávala pod přísným dozorem kvůli strachu z nevěry, bylo přesvědčení, že žena se nevěrou dopouští útoku na posvátnou instituci rodiny. Provinilá tento základní pilíř společnosti ohrožovala možností nechtěného početí, čímž podkopávala jeho základy.⁶³ Proto byla také ženská nevěra trestána znatelně přísněji než mužská. Zpravidla šlo o symbolické zneuctvující tresty, které danou osobu veřejně stigmatizovaly – mohlo jít o opět o nošení speciálního oděvu či oděvních doplňků, vyhnání z města, vystavení na pranýři, usmrcení, a to buď stětím, nebo utopením, v nejméně přírodních případech byla žena potrestána zadržáním, což se stalo Kateřině Podhradské z Vlčí Hory v sedmdesátých letech 16. století.⁶⁴ Trest smrti utopením se ukládal výlučně ženám, v Horních Uhrách v polovině 16. století bývala někdy jeho odpudivost dokonce symbolicky znásobena příkazem, aby si odsouzená sama ušila pytel, v němž byla následně utopena.⁶⁵ Je

---

⁵⁹ J. Ratajová – L. Storchová (edd.), *Žádná ženská*, s. 476-477.

⁶⁰ Tamtéž, s. 17-22.

⁶¹ Tamtéž, s. 58-74.

⁶² Adolf Felix (ed.), *Baldassare Castiglione. Dvořan*, Praha 1978, s.185.

⁶³ T. Borovský – M. Malaniková, *Genderové aspekty*, s. 126.

⁶⁴ R. van Dülmen, *Bezectní lidé*, s. 67; P. Král, *Zazdění*, s. 130-142. Richard van Dülmen například píše, že cizoložnice musely nosit tzv. „kámen neřesti“, popřípadě železný obojek a následně se účastnit potupného průvodu městem.

⁶⁵ B. Szeghyová, *Žena*, s. 71.

nutné podotknout, že lidské kreativitě se při vymýšlení trestů za cizoložství meze nekladly, proto udílené tresty vždy nekorespondovaly s kodifikovanými právními normami, jako například u zmíněného zazdění, od něhož si manžel patrně sliboval ochranu dobrého jména. Horní hranice trestu za cizoložství byla smrt, podle Brikcího z Licka v děsivé formě naražení na kůl, nicméně i sám podvedený manžel mohl přistiženou manželku s milencem beztrestně usmrтит. Přesto se víceméně ukládaly tresty mírnější – zaplacení pokuty, vězení, již zmíněná potupa na pranýři a v kostele nebo vypovězení ze společnosti počestných.⁶⁶

Rozdíl mezi mužskou a ženskou ctí byl znatelný i v ženině právním postavení. To opět souviselo ale s tím, že žena bývala po většinu svého života podřízena muži – nejprve otci a poté manželovi. Proto právní způsobilost náležela jen ženám svobodným a vdovám. Vdovy navíc požívaly nejvíce svobody v otázce nakládání se svým soukromým majetkem. Spravování majetku ženou, a to klidně i manželova v jeho nepřítomnosti, se některým dobovým pozorovatelům z řad poddaných zdálo nepředstavitelné a nepřirozené, třebaže bylo po právní stránce v pořádku.⁶⁷ V procesním řízení se pak speciálního zacházení dostalo šlechticům, kdy byla zohledňovaná příslušnost k urozenému rodu. Přesto se zdá, že v jistých záležitostech mohly být ženy alespoň teoreticky zvýhodněny jakožto příslušnice nerozumného pohlaví, kupříkladu v právní rovině našly zastání proti pomluvám.⁶⁸

3.3. Stavovské rozdíly

Po rozlišení obecný rysů mužské a ženské cti, je nyní možné přistoupit ke komparaci rozdílů cti jednotlivých vrstev společnosti. O významu cti ve městském a venkovském prostředí již řada věcí zazněla v souvislosti s jejími obecnými rysy i genderovou kategorizací, proto budou vyzdvížena především taková fakta, jež ještě zmíněna nebyla. Následovat bude pojednání o cti ve šlechtických kruzích a její propojenosti s urozeností. Než však budou představeny stavy počestné, je vhodné toto srovnání zahájit úplně „odspodu“, tedy u lidí bezctných a nepočestných.

Skupina bezctných, nepočestných lidí byla vyloučena na základě svého původu nebo jednání. První z možností se týkala zejména nemanželských dětí, židů a cikánů.⁶⁹ Nečestné jednání pak bylo spatřováno v několika zdrojích – užívání magie, manipulaci s krví, v tělesných

---

⁶⁶ P. Král, *Zazdění*, s. 130-133.

⁶⁷ Josef Hrdlička, *Žena v pramenech osobní povahy v 17. století*, in: T. Lengyelová (ed.), *Žena*, s. 153-163, zde s. 154.

⁶⁸ P. Král, *Zazdění*, s. 133; Marie Ryantová, *Život raně novověké šlechtičny v českém království (právní limity a skutečné možnosti)*, in: T. Lengyelová (ed.), *Žena*, s. 106-117, zde s. 112-114. Opět je však třeba připomenout, že právní normy ne vždy našly oporu ve veřejném mínění a společenských zvyklostech.

⁶⁹ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 196-197.

vadách, dále v potulném žebráckém nebo hereckém životě, při výkonu profese prostitutky, lazebníka, mlynáře, kata, pohodného či podobných povolání.⁷⁰ Sociální důsledky pro zmíněné skupiny obyvatelstva se lišily. Zatímco kati, kterých se týkalo zacházení s krví a výkon jejich kruté profese se dal chápat jako nezbytné zlo, a prostitutky, jež se živily hříšným řemeslem, si mohli vydělávat na živobytí a v omezené míře existovat v blízkosti počestné společnosti, potulným skupinám vrchnost víceméně nepřiznávala žádnou právní ochranu, žebráky a cikány dokonce kriminalizovala. Na takzvané vagabundy nahlížela vrchnost s odporem právě kvůli jejich neusedlosti. Takové postavení jim však určila většinová společnost, která se děsila nad jejich neposlušností a tendencí k rebelování, což z vagabundů činilo potenciální hrozbu. Avšak samotná skupina takto vnímat svou identitu nutně nemusela.⁷¹ Je to právě období raného novověku, kdy pronásledování takových osob získalo byrokratickou organizaci a systematizaci, přičemž se skrz cílené represivní postupy vrchností vykrytalizoval odstrašující obraz tuláků a negativní konotace s nimi spojené.⁷² V souvislosti s kriminalitou ztrácely v očích svého okolí čest i osoby, jež měly zkušenost s hrdelním soudnictvím – lidé oceňovaní nebo pranýřovaní bez ohledu na svou vinu či nevinu si svým trestem vysloužili vyloučení.⁷³

Averze k těmto lidem se znásobovala tím, že samotný kontakt s nimi mohl způsobit počestnému člověku opovržení a snížit tak jeho hodnotu v očích společnosti. Nejvíce byla tato skutečnost patrná při interakci s katem.⁷⁴ V zásadě pro všechny bezectné lidi platilo, že jejich stigmatizace a ostrakizace jim znemožňovala veřejně vystupovat a těšit se z výsad, které by jim byly jinak ctí garantovány. Ztratil-li dříve počestný člověk svou čest, ocital se v podobné existenční nouzi, již tyto skupiny pociťovaly, přesto si mohl v omezené míře pomoci změnou bydliště, a dokonce na rozdíl od těchto inherentně bezectných lidí disponoval možnostmi, jak čest znovu získat.⁷⁵ Popsaná sociální situace bezectných lidí snad nejlépe ilustruje skutečnost, že čest a existenční zajištění se vzájemně podmiňovaly.⁷⁶

Pro osoby v počestné společnosti, v městském a venkovském prostředí, byla situace odlišná. Jak už bylo uvedeno během pojednání o obecných znacích cti, jedincova čest měla několik rovin. V osobě měšťana se kumulovala rovina osobní, stavovská a případně i cechovní. Cechy si jako autonomní instituce potrpěly nejen na vlastní spolkové cti, ale i na cti svých členů.

---

⁷⁰ M. Dinges, *Die Ehre*, s. 34; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 392.

⁷¹ P. Himl, *Zrození*, s. 31, 44.

⁷² Tamtéž, s. 51-53.

⁷³ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 197.

⁷⁴ Tamtéž, s. 200-201.

⁷⁵ R. van Dülmen, *Bezectní lidé*, s. 8, 20.

⁷⁶ Týž, *Kultura*, s. 176.

Proto řada cechů upravovala chování členské základny určitými stanovami, a těm svým členům, kteří se jimi neřídili, hrozila vyloučením.⁷⁷ V záležitostech sporů o čest mezi členy někdy postupovalo cechovní soudnictví zdrženlivě, hlavně jednalo-li se o měšťanskou rovinu cti, a spíše si nárokovalo rozřešit spory, které se týkaly bezprostředně onoho konkrétního řemesla. Nicméně prohřešky proti cechovním statutům a různé projevy neposlušnosti, zvláště pokud poškodily dobré jméno cechu navenek, už do kompetence cechovního soudu spadaly.⁷⁸

Co se týče samotného chování uvnitř cechu, zajímavý byl například rituál, který podstupovali čerstvě vyučení tovaryši. Cechmistr takovým před zraky ostatních příslušníků cechu kladl na srdce, že mají dbát dobrých mravů – vyhnout se pýše, umět uctivě smekat pokrývku hlavy, nemluvit o svém mistru špatně a krotit se ve stravování pod mistrovou střechou, respektive nebýt mlsný.⁷⁹ Pro všechny členy cechu bylo podstatné, aby vyráběli kvalitní výrobky, uspokojivé po estetické i funkční stránce, a proto si cechy dávaly záležet i na kontrole zboží v zájmu zachování cechovní cti.⁸⁰

Nejen členové, ale i případní zájemci o vstup do cechu nesměli být nijak na cti ranění, jelikož cechy pro ochranu dobrého jména korporace přijímaly pouze řemeslníky s dobrou pověstí.⁸¹ To opět dokazuje nezbytnost ochrany osobní cti pro schopnost provozovat řádné řemeslo. Avšak provinění se proti cechovní cti se jen těžko odpouštělo a ztráta statusu a cti tovaryše patřila mezi nebývale kruté tresty, jelikož se bývalí mistři postarali o to, aby bylo o jedincově provinění známo. Tak jej nemohl přijmout ani jiný mistr, neboť by následovala ztráta jeho vlastní cti.⁸²

Ve městě i na venkově podléhal jedinec sociální kontrole ze strany veřejnosti – městské obce nebo vesnického sousedství. Právě toto sociální okolí, jak se zdá, nutilo jednotlivce řídit se nepsanými pravidly společenství a jednat čestně. V městském prostředí závažnější prohřešky, které bylo třeba rozsoudit, projednávala městská rada.⁸³ Oproti tomu na venkově se této agendě věnoval téměř výlučně rychtář a jen vzácně se provinilí či poškození odvolávali k vyšší vrchnostenské instanci. Pokud k tomu ale došlo, v nezanedbatelném zlomku situací se na vrchnost obracel sám rychtář při zpochybnění cti své vlastní. Ten požadoval nápravu nejen kvůli svému osobnímu postavení, ale také aby mohl řádně se vši vážností vykonávat svůj úřad.⁸⁴

---

⁷⁷ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 392.

⁷⁸ Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906, s. 667.

⁷⁹ Týž, *Zlatá doba*, s. 225.

⁸⁰ Z. Winter, *Dějiny*, s. 676.

⁸¹ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 194.

⁸² Z. Winter, *Dějiny*, s. 764.

⁸³ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 393.

⁸⁴ Tamtéž, s. 448-449.

Co měli měšťan s venkovánem společného, byla rovněž i skutečnost, že svou čest museli udržovat zčásti i finančně. Ačkoliv je otázka vlastní reprezentace v období raného novověku spojována nejvíce se šlechtou, větší sedláci nebo měšťtí řemeslníci, kteří dostatečně nedemonstrovali svou zámožnost a kupříkladu schopnost zajistit dcerám důstojné věno, jen těžko mohli být okolím respektováni. Navíc různé profese, které člověk v raném novověku vykonával, se pojily také s různou mírou cti – intelektuální působení bývalo váženější než manuální práce.⁸⁵

Konečně je nezbytné zmínit šlechtu a klíčový význam cti pro její identitu. Dobové postoje ke vztahu cti a urozenosti je možné opět hledat na stránkách Castigliona Dvořana: „*Přál bych si proto, aby náš dvořan docházel z urozeného stavu nebo rodiny; neboť mnohem snadněji promineme muži nízkého původu, že se nesnaží nijak proslavit, nežli šlechtici, neboť ten, když sejde z cesty svých předků, poskvrní rodinné jméno a nejen nic nezíská, ale ztratí i to, co už získal; šlechtictví je jako planoucí pochodeň, jež vrhá světlo na všechny naše skutky, ať dobré či špatné, a zažehnává nadšení: strach z hanby i očekávaná pochvala podněcuje ke ctnostem, a jelikož tato zář šlechtictví neozářuje činy neurozených, chybí jim onen vznět i strach z hanby a myslí si, že není jejich povinností překonávat činy předků; kdežto pro šlechtice je pohanou už to, nedosáhnou-li aspoň úrovně svých otců*“.⁸⁶ Urozený původ, jak italský učenec výstižně zachytil, vyžadoval od svého nositele soubor jistých morálních kvalit, jimiž se příslušníci nobility odlišovali od neurozených. Kvůli svému původu musel šlechtic ve svém jednání zohledňovat čest jak svou, tak čest svého rodu, jež měla zůstat přinejmenším nepošpiněná. V lepším případě šlechtic rodovou čest rozšířil svými obdivuhodnými skutky, k čemuž byl od útlého věku veden. Jako vzor ctnostného chování převládal stále ideál křesťanského rytířství. Křesťanský rytíř, jenž si z bojiště odnesl vlastnosti, jako byla statečnost, moudrost a chrabrost, si je osvojoval a vnášel do svého každodenního života. V raném novověku se tyto tradiční ctnosti smísily s dalšími, jež se od urozeného očekávaly – nově měl aristokrat kultivovat svůj charakter, získat kvalitní vzdělání, umět vést věcnou a plynulou konverzaci či dvořit se dámám se vší pozorností.⁸⁷

Ideál křesťanského rytířství býval oživován v reakci na tureckou hrozbu, později při střetech rozdílných konfesí. Jeho popularizaci s největší pravděpodobností napomohla sama panovnická dynastie, a to skrz letáky a hostování oficiálních rytířských turnajů. Propaganda

⁸⁵ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 176-177.

⁸⁶ A. Felix (ed.), *Baldassare Castiglione*, s. 46-47.

⁸⁷ V. Bůžek – J. Hrdlička – P. Král – Z. Vybíral, *Věk*, s. 68; V. Bůžek – P. Král – Z. Vybíral, *Člověk*, s. 27.

měla v českých zemích svůj ohlas, avšak překvapivě bez ohledu na konfesní příslušnost, o čemž svědčí písemnosti příslušníků šlechtického stavu jako byli Pavel Korka z Korkyně, Zikmund Chotek z Chotkova, Václav Budovec z Budova a jiní pozorovatelé či účastníci válek s Osmanskou říší.⁸⁸ Oslavovaná představa křesťanského rytíře se přirozeně mísila s osobními zkušenostmi následovatelů tohoto ideálu a ovlivňovala i způsob, jakým bylo nahlíženo třeba na otázku smrti. Dobrá a čestná smrt hodna rytíře byla patrně spatřována v hrdinném skonu na bojišti v souboji s nepřítelem křesťanského světa.⁸⁹

Ideál křesťanského rytířství a z něj plynoucí idea obrany „obecného dobrého“, jež tvořily světonázor příslušníků aristokracie, byly obsaženy nejen v řadě mravoučných literárních pramenů, ale také v hmotné kultuře a ikonografii – kupříkladu v reprezentativních prostorech šlechtických sídel, v nichž navíc mohli jejich majitelé vystavovat své sbírky zbrojí a vojenské výstroje.⁹⁰ Symbolicky v konečném důsledku působily i běžné každodenní předměty, které v rukou šlechticů získávaly svou jedinečnou hodnotu, dále mimo to hrobky a podobné objekty, případně šlechtou fundované kostely zase sloužily jako místa paměti pro potomstvo.⁹¹

Čest a urozenost spolu téměř splývaly neoddělitelně. Již samotný etymologický původ slova šlechta koneckonců obsahuje předpoklad jakési dědičné sady nevšedních osobnostních vlastností a schopností, mezi něž čest spadala a od nichž odvozovala skupina urozených svou moc.⁹² Tyto předpoklady, společně s vlastnictvím pozemkového majetku, tvořily ze šlechty společenskou elitu. Ve vztahu k panovníkovi se tato elitní vrstva na jednu stranu kontinuálně snažila zachovat si jistou míru autonomie, na druhou stranu musela aktivně vystupovat, aby si své ctí nabyté výsadní postavení udržela. Takové ambivalentní postoje přetrvávaly například v otázce dvorské kariéry, kdy ještě v polovině 16. století zůstávala převážná část šlechticů věrna zemským hodnotám a jen váhavě vstupovala na neznámou půdu panovníckého dvora. Přesto ke konci vlády Ferdinanda I. a po nástupu Maxmiliána II. začalo působení u vídeňského dvora získávat na atraktivitě. Šlechticům se zde totiž otvírala celá řada příležitostí, seznamovali se zde s politikou, rozšiřovali svou síť kontaktů. Kromě těchto praktických důsledků však šlechtic

---

⁸⁸ Miroslav Žitný, *Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, *Opera historica* 15, 2011, s. 183-217, zde 183-187.

⁸⁹ Tamtéž, s. 199-200.

⁹⁰ Václav Bůžek – František Koreš – Petr Mareš – Miroslav Žitný, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016, s. 23-29. Jako příklad takového reprezentativního sídla je zde uveden renesanční zámek Ambras, rezidence Ferdinanda Tyrolského, který byl proslulým milovníkem rytířských turnajů.

⁹¹ J. Hrbek, *Proměny*, s. 9-12.

⁹² J. Macek, *Česká středověká šlechta*, s. 9-13.

na panovnickém dvoře svým jednáním primárně prokazoval právě svou hodnotu a zasloužilost svého exkluzivního místa ve společnosti.⁹³

Privilegované společenské postavení zajištěné pocitem vlastní urozenosti nicméně umožňovalo aristokracii v otázkách cti obcházet právní normy. Lépe řečeno, pro svou nadřazenost měli tendenci se uchýlovat k řešení sporů o vlastní čest násilnou cestou bez zásahu třetí strany, čímž vybočovali z konvenčních právních předpisů. Nejzřetelnějším projevem této částečné autonomie v právní rovině byly duely, jimiž šlechta vyjadřovala svou nezávislost na státě, církvi a převládajících hodnotách.⁹⁴

Příslušnost ke šlechtickému stavu, který požíval těchto výhod, dávali šlechtici veřejně najevo. Při následování ideálu ctnostného života ve svém každodenním jednání zohledňovali svou čest a urozenost. Z toho důvodu vystupovali aristokraté na veřejnosti s patřičnou noblesou, elegancí a vědomím vlastního postavení, druhým pak měli umět projevit náležitou úctu.⁹⁵ Samotné důstojné chování však nestačilo, šlechtic musel investovat značné finanční prostředky k okázalé prezentaci vlastní cti a urozenosti. Právě sebe prezentace byla pro šlechtice klíčová. Ačkoliv se čest koupit nedala, bez finančních prostředků ji nešlo udržet, respektive nebylo možné zachovat nákladný životní styl, který se s ctnostným životem pojil; chudoba by pro šlechtice znamenala hanbu.⁹⁶ Proto své vystupování aristokrat podtrhoval kvalitním módním oblečením, rodinnou prestiž dokládal i bohatě zdobeným a vybaveným sídlem. Výzdoba rezidence, ale i rodové kroniky či erbovní pověsti sloužily jako připomínka starobylosti rodu a hrdinských skutků předků, nezřídka s odkazy na populární ideál křesťanského rytířství.⁹⁷

Potřebu šlechtické sebe prezentace a demonstraci vážnosti lze sledovat zpět až do období středověku, kdy bohatě zdobeným zámeckým sídlům předcházely hrady, které vedle své vojenské, a tedy i potenciálně nebezpečné funkce tvořily pilíř šlechtické tradice a identity jako symbol moci, jehož vlastnictví se pojilo s nemalou společenskou prestiží.⁹⁸ Neméně důležitý byl v otázce šlechtické reprezentace erb, podle něhož bylo možné identifikovat příslušníka urozené rodiny. Již od středověku šlo o symbol, k němuž urozený vztahoval svou

---

⁹³ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 204-209; V. Bůžek – F. Koreš – P. Mareš – M. Žitný, *Rytíři*, s. 6-7.

⁹⁴ Jörn Leonhard – Christian Wieland, *Noble Identities from the Sixteenth to the Twentieth Century – European Aristocratic Cultures in Law, Politics and Aesthetics*, in: Jörn Leonhard – Christian Wieland (edd.), *What Makes the Nobility Noble? Comparative perspectives from the Sixteenth to the Twentieth Century*, Göttingen 2011, s. 7-34, zde s. 18-19. Problematice duelů, a to i v souvislosti se zásahy panovnické moci, se bude práce věnovat podrobně později.

⁹⁵ V. Bůžek – J. Hrdlička – P. Král – Z. Vybíral, *Věk*, s. 69; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 262-263.

⁹⁶ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 177; J. Macek, *Česká středověká šlechta*, s. 13.

⁹⁷ Václav Bůžek, *Urozenec*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 79-110, zde s. 94; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 234-235.

⁹⁸ Robert Šimůnek, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013, s. 18-22.

identitu, o viditelný znak jeho cti, věhlasu, legitimacy a rodové tradice, případně o odkaz na příbuzenské vazby a kontinuitu.⁹⁹ Další možnosti šlechtické reprezentace, z nichž mnohé přetrvaly do období raného novověku, je možné hledat v zájmu o podobu rezidenčních měst, v ujetí se role donátora duchovních institucí, přičemž za finanční pomoc mohl přispěvatel očekávat velebení svého záslužného skutku před obcí věřících, dále v podpoře škol nebo špitálů, v zachycení šlechticovy podoby na obraze, který fungoval vedle erbu jako jakýsi zástupný symbol, nebo také v mecenátu.¹⁰⁰

Díky neustálému připomínání historie rodu, rodinných tradic a slávy předků, která se odvozovala nejčastěji od jejich vojenských úspěchů, sdíleli příslušníci aristokracie přesvědčení, že jim jejich urozenost propůjčuje neobyčejné velitelské a válečnické schopnosti. Koneckonců, základním kamenem rodové reprezentace byla jeho minulost a nejlépe hrdinské skutky rodinných příslušníků. V těchto souvislostech lze ale uvést i rozporuplné postoje v této záležitosti, například z valdštejského prostředí. Zatímco Albrecht z Valdštejna se podle slov Jiřího Hrbka k rodové historii příliš nehlásil a neužíval ji ke své reprezentaci, Adam mladší z Valdštejna se oživení a pozdvižení rodinné slávy ujal zodpovědně. Ke známějšímu z Valdštejnů lze v těchto souvislostech říci, že reprezentoval především svoji osobu, konkrétně třeba ztotožňováním se s bohem války Martem, které je zvěčněno na fresce ve Valdštejském paláci, což dokládá spojitost urozenosti s predispozicemi pro úspěšné vedení války. Rehabilitace kontroverzního vojevůdce byla nelehká, nicméně pozdější členové rodu se k jeho historickému odkazu hlásili.¹⁰¹

Služba zemi a v pobělohorské době zejména panovníkovi se řadila mezi ctnosti a možnost získat slávu v boji lákala nespočet šlechticů, neboť jim tato příležitost umožnila pozvednout hodnotu svého rodového jména. Služba ve vojsku bývala ceněna opět pro doznívající kult rytířství a měla smysl i z hlediska reprezentativního. Mohl-li se šlechtic pochlubit zástupem předků-válečníků, vyzdvihl tím rovněž význam svého rodu.¹⁰² Přesto stále více šlechticů v raném novověku volilo častěji kariéru buď v zemské správě anebo v diplomatické službě. I takový výběr kariéry přinášel urozenému uznání, obzvláště zastávání některého z nejvyšších zemských úřadů skýtalo žádanou prestiž.¹⁰³

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 143-145, 152-155. Totéž lze říci v podstatě i o šlechtické pečeti.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 42-45, 68-69, 198-199, 316-321.

¹⁰¹ J. Hrbek, *Proměny*, s. 45-47, 109-125.

¹⁰² V. Prchal, *Společenstvo*, s. 280. V polovině 17. století se dokonce dostala věrná služba panovníkovi na pomyslný vrchol kariérní dráhy šlechtice a stala se charakteristickým rysem této společenské vrstvy, viz V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 208-209.

¹⁰³ V. Bůžek, *Urozenec*, s. 100-103; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 262.

Zastupovat panovníka u zahraničních dvorů zase znamenalo nemalé výdaje, jelikož šlechtic neměl možnost podniknout diplomatickou cestu osamocen, nýbrž v doprovodu služebnictva, někdy i manželky, jíž mohl být nabídnut vlivný post ambasadorky. Jedině tak dostatečně reprezentoval svého pána, jehož osobu zastupoval.¹⁰⁴ Zároveň musel do detailu znát společenské zvyklosti, jelikož jejich porušení bylo vykládáno jako projev neúcty, který znamenal vyslancovu izolaci.¹⁰⁵ S nákladnou profesí diplomata se nicméně pojila patřičná úcta, o čemž svědčí okázalé slavnostní vjezdy do měst, v nichž se cizí vládce nacházel. Jejich podoba byla téměř ritualizovaná, vjezdy se řídily pevně danými pravidly, která zaručovala diplomatovi přednostní zacházení. Pro zúčastněné šlo o události tak významné, že panovala snaha zachytit jejich průběh umělecky či literárně.¹⁰⁶

Další oblastí, v níž se urozenost a čest aristokrata odrážela, byla titulatura.¹⁰⁷ I na první pohled nevinný akt nazvání jiné osoby jiným titulem, než jí podle práva náležel, byl vnímán jako zneuctvující delikt, jenž byl klasifikován jako tzv. *nářek cti*.¹⁰⁸ Každý proto dbal, aby při oslovování dané osoby užil správný titul, čímž jí samozřejmě prokazoval úctu. Na projevy úcty si potrpěl obzvláště panský stav, a to při užívání formalizovaných slovních obrátů v korespondenci. K oslovování příslušníků panského stavu se v předbělohorském období hojně užívaly fráze jako „*urozený pán, pan*“ či „*Vaše Milost*“, čímž odesílatelé symbolicky vzdávali hold nadřazenému postavení pánů a jejich osobním kvalitám.¹⁰⁹

Na základě uvedených informací jistě není tvrzení, že čest bývala jednou z nejcennějších hodnot v životě raně novověkého člověka, ne-li tou úplně nejdůležitější, vůbec nadnesené. Z toho důvodu si jedincova čest zaslouhovala ochranu. O příčinách sporů o čest a způsobech obhajoby cti, ať už legální nebo násilnou cestou, budou hovořit v následující kapitoly.

---

¹⁰⁴ Jirí Kubeš a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018, s. 78, 83-84.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 377.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 47-52.

¹⁰⁷ J. Janišová (ed.), *Šlechtické spory*, s. 15; pro období středověku R. Šimůnek, *Reprezentace*, s. 216-219.

¹⁰⁸ R. Rauscher, *Urážka*, s. 45.

¹⁰⁹ V. Bůžek – J. Hrdlička – P. Král – Z. Vybíral, *Věk*, s. 45.

4. Čest a právo

4.1. Příčiny sporů o čest a jejich obecné rysy

Utrpění újmy na cti, které se okamžitě promítlo do společenského života raně novověkého člověka, hrozilo komukoli. Spory o čest se vyskytovaly hojně, mnohdy formou jakési ritualizované rozepře, v níž slova, činy nebo obojí současně snižovaly a zpochybňovaly jedincovu čest. Bylo nemyslitelné, aby se takto poškozený člověk nebránil. Naopak, v mentalitě předmoderního člověka zůstávalo zakódováno, že čest, ať už osobní či čest korporace, se má nutně za každou cenu hájit. V opačném případě by zcela jistě došlo ke ztrátě jeho právních jistot a společenského zázemí, což otevíralo cestu k dalším takovým útokům. Proto se očekávalo, že poškozený oplátí útočníkovi stejnou mincí nebo své jméno očistí u soudu.¹¹⁰

Útoky na čest druhého byly motivovány širokou řadou důvodů. Spory o čest vznikaly jak kvůli zdánlivě nepatrným malichernostem, tak kvůli záležitostem velké závažnosti. Častými příčinami zahajující spory o čest ve venkovské i městské společnosti bývaly sousedské konflikty. Důvod k urážkám mohl jedinec zavdat svému sousedovi narušením integrity jeho soukromého pozemku, ať už stavebními zásahy nebo třeba zatopením.¹¹¹ Další záminky pro útok, jež již nezbytně nebyly sousedskou záležitostí, se týkaly dřívějších mezilidských rozepří, které jedna ze stran sporu znovu připomněla, dále potřeby vlastního pobavení, kdy se útočilo na „slabší“ jedince, dluhů, drobných krádeží, nebo například nejasností v záležitosti užívacího práva k pozemkům.¹¹²

Mezi významné podněty k útokům rovněž patřilo neplnění jedincových závazků, nejčastěji těch finančních. To byl snad také jediný případ, kdy měl člověk jedinečnou možnost urazit druhého na cti beztrestně. Takový postup, zvaný *lání*, byl nejčastěji užíván jako jakýsi exekuční prostředek k vymáhání dluhů po celé 16. století. *Lací listy*, které byly veřejně vyvěšovány, dehonestovaly dlužníka a informovaly veřejnost o tom, že neplnil své závazky, čímž nedbal své cti.¹¹³ Mediální funkce lacích listů nutila provinilce reagovat v zájmu očištění svého jména, ideálně uhrazením svého dluhu. Nicméně užívání tohoto prostředku mělo i svou

---

¹¹⁰ R. van Dülmen, *Bezectní lidé*, s. 9; V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 447.

¹¹¹ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 447. Mezi konkrétní příklady je zde také zahrnuto „zabíhání hospodářských zvířat a padání ovoce na sousední pozemek“, nebo ohrazení okolních, sousedních pozemků.

¹¹² R. van Dülmen, *Kultura*, s. 192. V českém prostředí např. Tereza Siglová, „Soudové zisku nenesou“. *Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011, s. 194-244.

¹¹³ Jana Janišová, *Delikt urážka na cti v českém a moravském zemském právu*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaníková a kol.(edd.), *Spory*, s. 69-110, zde s. 105-106.

stinnou stránku. Pro svou beztrestnost se totiž *láni* zneužívalo i k urážení, které se majetkových záležitostí a dluhů již netýkalo.¹¹⁴

Kromě verbálních urážek se útočníci uchýlovali k různým provokativním symbolickým gestům a posunkům, jež protivníka zneuctvovaly. Asi nejtypičtějším nactiutřačným gestem bylo shoení pokrývky hlavy druhého nebo nesmeknutí své vlastní čepice.¹¹⁵ Bylo to právě odmítnutí sundat klobouk, které vedlo k duelu, jehož průběhu bude věnována pozornost v závěrečné části bakalářské práce. Vedle této formy neverbální urážky cti lze jmenovat ještě jiný způsob symbolického útoku na jedincovu čest a jeho konkrétní užití. Roku 1592 Bartoloměj Paprocký z Hlohol, znalec heraldiky a známý autor historiografických spisů, urazil čest jistého Matyáše z Jelitova. Urážka spočívala primárně ve zhanobení erbu Jelitovských a zpochybnění Matyášova šlechtického původu. Karikatura erbu, jejímž autorem byl Paprocký, totiž zobrazovala namísto trojice zkřížených dřevců zkřížená jelita. Takové symbolické zesměšnění erbu, který vizuálně potvrzoval šlechticovu identitu, patřilo ještě vedle jeho neoprávněného užívání právě k nactiutřačným gestům.¹¹⁶

Pro spory o čest je příznačné, že existovaly jen uvnitř jednoho stavu. Výhradně se jednalo o spory mezi osobami s rovnocenným společenským postavením na stejné úrovni stavovské hierarchie. Níže postavený jedinec se nemohl urážkou dotknout cti výše postaveného, pro něhož by bylo pohanou, kdyby na urážku reagoval, neboť to jeho cti odporovalo.¹¹⁷ Kromě toho měly spory o čest v zásadě veřejný charakter a odehrávaly se ve veřejném prostoru. Jako obvyklá místa, kde ke sporům nejčastěji docházelo, je možné uvést kupříkladu hostince, ulice a kostely, tedy prostory, kde se lidé hromadně setkávali.¹¹⁸ V kostelích lidé soupeřili o přednost, kdo zaujme lepší místo. Zasedací pořádek odpovídal v zásadě stavovské hierarchii – čím váženější osoba, tím blíže k oltáři sedávala.¹¹⁹ K takovým sporům skutečně docházelo, především mezi těmi nejváženějšími. Ke konfliktu kvůli místu v kostele došlo například roku 1617 na Pražském hradě mezi synem španělského vyslance hraběte Oñateho s jistým Florentánem, hrabětem di Justi, kterého dokonce mladý Španěl usmrtil v souboji.¹²⁰ Zatímco

---

¹¹⁴ Tamtéž, s. 106-107; R. Rauscher, *Urážka*, s. 47-48.

¹¹⁵ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 448.

¹¹⁶ J. Janišová, *Delikt*, s. 99-100. Spor byl rozuzlen obhájením vážnosti rodu Jelitovských, jež následovalo žalobu Bartoloměje Paprockého z *nářku cti*.

¹¹⁷ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 191-192; Týž, *Bezectní lidé*, s. 11.

¹¹⁸ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 447; R. van Dülmen, *Bezectní lidé*, s. 12-13; Aleš Stejskal, *Instituce hospod v sociální teorii a praxi rožmberského dominia (1551-1611)*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století)*, Prostějov 1997, s. 376-408, zde s. 385-388, 392-395.

¹¹⁹ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 184-185.

¹²⁰ Antonín Rezek (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I*, Praha 1878, s. 242-243.

uvnitř kostela nemuselo snad ke svárům mezi přítomnými docházet kvůli rigidní, přísné atmosféře v tak velké míře, uvolněnější prostředí se pro vyvolání sporu o čest přímo nabízelo. Především hostince tak poskytovaly řadu prostoru k pomluvám, urážkám či veřejnému ponížení, kde obzvláště opojení a posílení alkoholem k vyvolání konfliktu přispívalo.¹²¹

Ačkoliv bylo nemyslitelné, aby člověk na útok mířený proti jeho cti nereagoval, přece se způsoby reakce lišily. Napadený měl v podstatě jen dvě možnosti. Buď se rozhodl spor řešit soudní cestou, což bylo zcela legitimní a z pohledu vládnoucích elit i žádoucí, nebo se uchýlil přímo k odvetě, jež začínala u verbálních urážek a končila fyzickým násilím, rvačkou či soubojem se zbraněmi. Druhá z cest se jevila v řadě situací atraktivnější, jelikož bezprostředně obnovovala čest napadeného, a to navzdory snahám tento svévolný způsob nápravy pomocí právních norem zakázat. Rozpor mezi společenskými zvyklostmi a právními předpisy byl ještě znásoben skutečností, že podle práva se obrana cti měla dít výlučně v mezích zákona, a nedělo-li se tak, jedinec měl údajně oficiálně na cti tratit.¹²² Nutno však podotknout, že jedinec, který obhájil svou čest v očích svého okolí násilnou cestou, stále nesl za zranění či usmrcení protivníka právní odpovědnost. Samotným duelům a zákazům nošení zbraní bude věnována pozornost později.

4.2. Právní normy

Jak už bylo několikrát připomenuto, čest v dobové kultuře znamenala stabilní společenské postavení a spolehlivé právní jistoty z něj plynoucí. Její absence pak vedla ke snížení právní subjektivity, tedy ztrátu právní způsobilosti, možnosti vykonávat právní úkony a v neposlední řadě také ochuzení o právní ochranu.¹²³ Tato část práce si klade za cíl stručně vymežit, jakým způsobem byla kategorie cti reflektována v nařízeních normativního charakteru. Podobně jako v kapitole pojednávající o společenské rovině cti bude postupováno podle stavovského klíče od selských a městských řádů přes městská práva až k dokumentům celozemské platnosti. Vedle konkrétních příkladů deliktů proti cti budou představeny i zákazy zbraní a soubojů, jelikož se této problematice bude věnovat poslední část této práce.

4.2.1. Vrchnostenské instrukce

Co se týče normativních písemností, které upravovaly poměry na venkově, přímých odkazů na čest se v nich vyskytuje relativně málo. V řadě případů se jedná o požadavky, aby venkované žili řádným ctnostným životem a ctili svého pána. Vrchnostenské instrukce typicky

---

¹²¹ R. van Dülmen, *Bezectní lidé*, s. 12.

¹²² R. Rauscher, *Urážka*, s. 42.

¹²³ Petr Kreuz, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000, s. 241.

obsahovaly vyměření odváděných dávek a vymezení povinností poddaných vůči vrchnosti, a dále pak příkazy, zákazy nebo doporučení, jimiž se měli jedinci na panství řídit. Kromě těchto úkolů, které řádný poddaný musel plnit, se pak například v *Samodílném řádu obce Prahelské* z roku 1536 vyskytuje mezi nařízeními a zvyklostmi, jež dodržovali už prý předkové tamních obyvatel, artikul ustanovující, že „*ve vsi se má vše rovnati, co se netýče cti, dobrého jména a poranění*“.¹²⁴ Uchopení pravého významu této formulace se jeví poněkud obtížně – snad artikul znamená, že veškeré vesnické spory si měli obyvatelé urovnávat mezi sebou, a pouze v otázkách cti, pověsti a újmy na fyzickém zdraví do sporu vstupovala vrchnost.

Jako další zajímavý pramen, který radil hospodáři, jak spravovat statek, a předepisoval, jaké měli hejtmani, šafáři, písaři, kuchaři a další úředníci pravomoci a povinnosti, lze představit *Mistra Mikuláše z Černobýle krátká naučení o správě lidu poddanského na panstvích* z roku 1587. Mezi výčtem povinností hejtmana a radami, jak tento úřad správně vykonávat, se nachází bod týkající se přinášení poct, jejichž jediný účel byl podle autorova názoru jen získání přímluvy u pána. Zjednodušeně řečeno, pakliže by hejtman či jemu podřízený úředník takový dar obdržel, měl mít na paměti svou čest a dobré jméno svého pána, a tedy jej pánu předat. V opačném případě by se přijetí daru bez pánova vědomí rovnalo krádeži, což by úředníkově pověsti neprospělo.¹²⁵

Asi nejreprezentativnější pramen, který pravděpodobně sloužil jako vzor norem, jež vrchnosti zaváděly na svých panstvích, nese název *Návod a artikule k soudům výročním na Moravě*.¹²⁶ V otázce cti, respektive její ztráty, jsou nařízení na první pohled nekompromisní. Pod hrozbou ztráty cti a hrdla se poddaným zakazovalo oplzlé mluvení, lání, hrubé klení, provozování magie a pověřivost. Nicméně po takové výhrůžce týž bod deklaroval, že kdo by se zmíněným způsobem s výjimkou čarodějnictví provinil a případně se dopustil ještě dalších drobnějších hříchů, „*ten má 3 lžíce kolomazi u pranýře jísti, a k tomu 3 dni a tolik nocí v trdlíci státi*“.¹²⁷ I taková formulace zneuct'ujícího trestu mohla mít odstrašující efekt. Otázkou však zůstává, do jaké míry býval v praxi vymáhán.

Předpisy týkající se přímo deliktů proti cti se vyskytují ve venkovském prostředí poměrně málo. Výjimku tvoří například nedatovaný obecní řád Karla staršího ze Žerotína určený pro Přerov a okolí, který místním potvrzoval jejich privilegia a omezoval zdejší židovské

---

¹²⁴ Josef Kalousek (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*, Praha 1905 (Archiv český 22), s. 89-90.

¹²⁵ Tamtéž, s. 126-130.

¹²⁶ Tamtéž, s. 502. Návod byl sepsán kolem roku 1607, podle J. Kalouska za účelem řízení výročních soudů, při kterých se měly mimo jiné předčítat selské řády či jejich vybrané části.

¹²⁷ Tamtéž, s. 504.

obyvatelstvo, jež za předchozího majitele údajně získalo nepatřičné výsady.¹²⁸ V něm bylo stanoveno, že lidé, kteří by se haněli, zejména v hostincích, měli být „kázni městskou trestání“ a uhradit standardně pokutu pěti grošů. V případě, že by starší jedinec útok na svou čest druhému pro vzájemné přátelství prominul, měl bez milosti uhradit vrchnosti jednu kopu grošů.¹²⁹

Venkovské normy se svým obsahem rovněž dotýkaly i druhé roviny této práce – otázky nošení zbraní, respektive jejich zákazu. Jak už název písemnosti napovídá, již zmíněný *Návod a artikule k soudům výročním na Moravě* stanovoval pevný rámec soudního jednání. Kdo chtěl nebo musel před soud předstoupit s výpovědí, měl tak učinit odzbrojen, „bez kordu a všelijaké zbraně“.¹³⁰ Takové bezpečnostní nařízení je zcela pochopitelné, obzvláště po uvážení, že obě sporné strany se při soudní při mohly až nebezpečně rozvášnit.

Jiná písemnost se zase týká přímo soubojů. Jedná se o *Zřízení dané Janem z Pernštejna moravskému městečku Nedvědicům* z roku 1538, v němž si vydavatel nárokoval právo potrestat iniciátory souboje a osoby, jež se zmocnily zbraní. Tento článek zřízení začíná však poněkud bizarně: „*Jestliže by kdo jakou bitvu učinil a právem živ býti nechtěl, takový aby trestán byl*“.¹³¹ Následuje vyjmenování zbraní – tesáku, meče a šavle, jejichž uživatelé byli vydáni Janovi z Pernštejna na milost. V případě užití kordu musel navíc uhradit kopu grošů přímo Pernštejnovi a třetinu kopy obci. Pokutu, která se týkala exkluzivně kordu, snad lze vysvětlit tím, že s tímto typem zbraně se pojil jistý společenský status a úroveň prestiže, což v této době mohlo budit odpor proti jeho neoprávněnému nošení.¹³²

Totéž zřízení upravovalo nošení zbraní ještě v jednom bodu. Kdokoliv z místních by se chtěl vypravit do města, neměl přijít ozbrojen tesákem ani žádnou jinou zbraní. Cizincům se přikazovalo, aby si je po dobu svého pobytu uložili u hospodáře. Při porušení této normy hrozilo jejich odebrání a pokuta deset grošů.¹³³ Podobný předpis je možné nalézt i v Griespekově řádu

---

¹²⁸ Jan Nepomuk Jelínek-Bojkovský, *Obecní řád a některé artikule obecní dané Karlem z Žerotína*, Selský archiv 9, 1914, č.1, s. 34-39, zde s. 35.

¹²⁹ Tamtéž, s. 38.

¹³⁰ J. Kalousek (ed.), *Řády*, s. 509.

¹³¹ Tamtéž, s. 96.

¹³² Vladimír Dolínek, *Knihy o soubojích*, Praha 2009, s. 82. Kord, zbraň původem ze Španělska, se skutečně stala v 16. a 17. století symbolem společenské elity. S ohledem na jeho estetickou funkci se stal také součástí oděvů šlechticů. Pro svou praktičnost byl následně zařazen do výbroje vojenských důstojníků. V dobové terminologii býval často zaměňován za rapír, zbraň s užší čepelí, která nenalezla využití ve vojenském prostředí, nýbrž v civilním. Kvůli častým záměnám těchto dvou názvů pro vizuálně podobné zbraně lze snad rovněž konstatovat, že i nošení rapíru se pojilo s prestiží. Blíže viz Eduard Wagner, *Sečné a bodné zbraně*, České Budějovice 1993, s. 21.

¹³³ J. Kalousek (ed.), *Řády*, s. 96. Tesák je zde explicitně zmíněn asi proto, že se jednalo o zbraň, která byla dostupná i pro prostý lid, detailněji viz V. Šindelář, *Šermíři*, s. 176-177.

selském pro nelahozevské panství z roku 1588, v němž povinnost odebrat zbraně přichozím přecházela na krčmáře, který tak měl činit před obslužením hosta pod hrozbou pokuty.¹³⁴ Podle dalšího, již citovaného obecního řádu Karla staršího ze Žerotína sice také platilo, že ozbrojený jedinec nesměl chodit po městě a konzumovat alkohol, ale pokuta hrozila hostiteli ozbrojence jen tehdy, když jím neodzbrojený návštěvník někoho v jeho domě zranil.¹³⁵ Na Chomutovsku rovněž platilo, že se před pitím odevzdávala zbraň šenkýřovi, nicméně sankce za porušení zněla poněkud vágně: „*Kdo neuposlechne, vystavuje se velkému trestu*“.¹³⁶

Téměř analogicky jako zmíněné nedvědické zřízení se k násilí stavěl městský řád pro Náchod z osmdesátých let 16. století. Ten problematiku soubojů, respektive rvaček, upravoval následovně: „*Jestliže by kdo bitvu jakou svévolně učinil, pomínuv právo, a pohlavek komu dal anebo za vlasy vzal*“, ten byl nucen uhradit pokutu jedenáct grošů konšelům a tři rychtáři. Pakliže by provinilec neměl na zaplacení, strávil čtyři neděle ve vězení.¹³⁷ V případě, kdyby došlo k násilnému střetu mezi příslušníky panského nebo rytířského stavu, při němž by byl jeden z účastníků usmrcen, měla se záležitost projednávat rovnou u zemského soudu. Pokud by pak šlechtic napadl neurozeného poddaného, projednání případu si nárokoval vydavatel řádu a majitel města Albrecht Smiřický ze Smiřic.¹³⁸ Jak se zdá, zatímco od vzájemných šlechtických sporů vzniklých v Náchodě se Smiřický distancoval a iniciativu v trestním řízení otevřeně přenechával zemskému soudu, jeho napadení poddaní u něj nacházeli právní zastání. Pánova přímluva v této záležitosti snad mohla být dána Smiřického potřebou suverénně rozhodovat o záležitostech, které se ho jakýmkoliv způsobem týkaly, a potvrzovat tak svou autoritu.¹³⁹

Navzdory různým omezením upravujícím podmínky nošení zbraní a zbroje na veřejnosti se počítalo s tím, že pro případ války budou mít příslušníci všech stavů výzbroj uloženou ve své domácnosti. Například *Řád předepsaný Jindřichem Kunatou Dobřenským z Dobřenic na statku Valském* z roku 1589 vlastnictví zbroje každého z místních obyvatel požadoval s odůvodněním, „*ne aby měli s ní po krčmách choditi, ale ku potřebě Jeho Milosti*

---

¹³⁴ J. Kalousek (ed.), *Řády*, s. 324.

¹³⁵ J.N. Jelínek-Bojkovský, *Obecní řád*, s. 38.

¹³⁶ Gerhard Stübiger, *Život v Chomutově na sklonku XVI. století*, Památky-příroda-život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 1, 1969, s. 62-66, 81-84, zde s.63.

¹³⁷ Ludmila Sulitková, *Neznámý městský řád pro Náchod z šedesátých let 16. století*, *Theatrum historiae* 10, 2012, s. 25-57. zde s. 50.

¹³⁸ Tamtéž, s. 50-51.

¹³⁹ Pro šlechtice bylo zásadní, aby byl respektován okolní šlechtou, viz J. Janišová, *Delikt urážka na cti v českém a moravském zemském právu*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaniková a kol.(edd.), *Spory* s. 69-110, zde s.90.

pánu i také každý sobě v domu měl.¹⁴⁰ Podobný bod lze nalézt i v zřízení Jana Šembery Černohorského z Boskovic pro Litovel z roku 1593. V příslušném článku předepisoval, že ve zbroji a se zbraní se jedinci mohou pohybovat jen mimo město. Pakliže by takto vybavený cizinec do města dorazil, byl povinen svou výzbroj odevzdat a vyzvednout si ji až při odchodu. Kdyby příchozí odmítl, čekala ho pokuta pěti grošů a odebrání výzbroje navzdory jeho nesouhlasu.¹⁴¹

Asi nejvýznamnějším a zároveň nejznámějším dokumentem, který nejlépe dokládá toleranci k vlastnictví zbraní, dokud s nimi nebylo zacházeno na veřejnosti, bylo *Zřízení o ručnicích* z roku 1524. To sice povolovalo vlastnictví ručnice, palné zbraně, nicméně zakazovalo s ní manipulovat ve veřejném prostoru pod hrozbou pokuty 100 kop grošů anebo uvěznění.¹⁴² O ručnicích se zmiňuje i zřízení městské v Litomyšli vydané Polyxenou Lobkovickou z Pernštejna roku 1608. Vydavatelka se rozhodla nařídit zákaz nošení dlouhých ručnic, a to i takové profesní skupině, jako byli myslivci. Omezení se však nevztahovalo na krátké ručnice, jež mohli zvláště „*lidé přes pole pracující*“ nosit při sobě pro sebeobranu.¹⁴³ Jiný pramen, tentokrát zřízení panství Letovice z roku 1561, pro změnu nošení zbraní, zbroje a obzvláště ručnic zapovídalo úplně.¹⁴⁴ Jak si lze povšimnout, v praxi o zákazech zbraní rozhodovaly lokální pozemkové nebo městské vrchnosti.

4.2.2. Koldínův zákoník

Co se týče městských práv, tedy Koldínova zákoníku z roku 1579, ta problematiku cti reflektovala důkladně. Ve vymezení a rozlišení deliktů proti cti Koldín systematicky navázal na jejich první řádnou definici, která se objevila v zemském zřízení Království českého z roku 1530 a poté 1549. Rozlišovaly se dva základní delikty – takzvaný *nářek cti* a *hanlivá slova*, jejichž význam bude za krátko rozebrán. Projednání *nářku cti* spadalo výhradně do kompetence zemského soudu, kdežto *zhanění*, tedy užití *hanlivých slov*, mohlo být rozsouzeno jak u zemského, tak u komorního soudu. Přesto nemalé množství deliktů *nářku cti* bylo

---

¹⁴⁰ J. Kalousek (ed.), *Řády*, s. 334.

¹⁴¹ Jan Škoda (ed.), *Zřízení a artykulové Jana Šembery Černohorského z Boskovic měšťanům a vši obci města Litovle z roku 1593*, in: *Okresní archiv v Olomouci 1989*, Olomouc 1990, s. 175-191, zde s. 184.

¹⁴² J. Kalousek (ed.), *Řády*, s. 50; Petr Kreuz, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000, s. 160. Porušením tohoto zákazu se komorní soud zabýval v příslušném období celkem padesátkrát.

¹⁴³ Antonín Tomíček, *Zřízení městské v Litomyšli*, Památky archeologické a místopisné 10, 1898-1899, s. 77-84, zde s. 84.

¹⁴⁴ Josef Kraus, *Zřízení panské panství Letovského z roku 1561*, Časopis Moravského muzea zemského 5, 1905, s. 70-101, zde s. 94. I toto zřízení mimochodem zakazovalo šenkýři obsloužit jedince, dokud mu neodevzдал zbraň.

projednávalo u soudu komorního, ačkoliv se tak na základě předpisu v Zemském zřízení z roku 1530 dít nemělo.¹⁴⁵

Nejpodstatnější rozdíl mezi *nářkem cti* a *hanlivými slovy* spočíval v tom, že jakákoliv urážka, která nebyla explicitně zmíněna ve výčtu, jenž byl v zemském zřízení a následně v Koldínově kodifikaci obsažen, automaticky spadala do druhé z těchto skupin. Naproti tomu všechny závažné způsoby, jimiž se mohl člověk dopustit *nářku cti* a hrubě poškodit čest druhého, byly v příslušném článku zemského zřízení jednotlivě vyjmenovány.¹⁴⁶ Zhanění pak bylo považováno za urážku méně intenzivní, které se člověk mohl dopustit ústně i písemně, jež se pouze pokutovala, a to částkou dvaceti kop grošů.¹⁴⁷

Oproti zhanění mohl být *nářek cti* navíc vedle ústní a písemné podoby spáchán jednáním, hlavně neverbálními gesty. Mezi nejzávažnější útoky na čest, které byly definované jako *nářek cti*, patřilo obvinění: 1) ze zrady, 2) bezectnosti, 3) z úkladného či podvodného jednání, 4) z tzv. nevyvedeného psanectví (psanci byly osoby cti zbavené); dále užití urážek: 5) *zkurvysyn*, 6) *falešník*, 7) *pankhart*, 8) *kurva*; 9) křivé nařčení napadeného urážkou *zjevný zloděj*, aniž by toto obvinění jedinec doložil důkazy.¹⁴⁸ České městské i zemské právo také umožňovalo provinění se *nářkem cti* na zesnulém. Role obránců nebožtíka se v takové situaci chopili pozůstalí, pro něž uhájení nebožtíkovy cti znamenalo zachování cti rodiny.¹⁴⁹ Koldínův zákoník o útoku na čest zesnulého hovořil následovně: „*Lidi mrtvé kdo by nařikal neb haněl, z takového nářku mohou viniti děti mrtvých, též držitelé statkův jich, ano i ti, jimž by odkázán byl díl statku od nich*“.¹⁵⁰

Specifickým typem *nářku cti* bylo snížení jedincova stavu, buďto již popsáním užitím neodpovídajícího titulu, nebo deliktem zvaným *nářek chlapstvem*. Tento delikt byl velmi závažný a týkal se jen osob z nejvyšších společenských kruhů. Byl-li výrazem „*chlap*“ nazván šlechtic, stal se tento výraz urážlivým, jelikož toto slovo označovalo prostého, neurozeného člověka. Urozenec se pak mohl oprávněně cítit dotčen, protože jeho původ byl verbálně

---

¹⁴⁵ Petr Kreuz, *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaníková a kol. (edd.), *Spory* s. 127-150, zde. s. 127-134. P. Kreuz se domnívá, že v řadě případů se komorní soud necítil být dostatečně kompetentní a příslušnou institucí k rozsuzování deliktů *nářku cti*. Srov. také Týž, *Postavení*, s. 241-245; Karel Malý a kol. (edd.), *Práva městská Království českého*, Praha 2013, s. 672.

¹⁴⁶ R. Rauscher, *Urážka*, s. 43.

¹⁴⁷ P. Kreuz, *Postavení*, s. 245.

¹⁴⁸ J. Janišová (ed.), *Šlechtické spory*, s. 51; K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 581.

¹⁴⁹ R. Rauscher, *Urážka*, s. 46-47.

¹⁵⁰ K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 586.

zpochybněn. Je však nutno poznamenat, že delikt *nářek chlapstvem* nebyl v Koldínově zákoníku explicitně definován.¹⁵¹

Osoba, která utrpěla urážku na cti a požadovala úřední očištění svého jména, předstupovala před soud s povinností předložit důkazy, že její významová náplň byla nepravdivá a že ke zhanobení skutečně došlo. Jedinec pohnaný pro útok na protivníkovu čest svoje konání před soudem dokazoval buď oprávněnost svého útoku, nebo pravdivost výroku. Nedostavil-li se pohnaný před soud, sám utrpěl újmu na cti a riskoval, že proti němu bude zahájeno další soudní řízení. Pakliže své jednání neobhájil, soud mu uložil trest a čest jeho protivníka očistil.¹⁵² Podle Koldína měl pohnaný v tomto případě nařčeného odprosit a zjednat nápravu, to znamená omluvit se podle předepsaného vzoru: „*Žeť jsem řečí svou nespravedlivě ublížil, prosím tebe pro Bůh, aby mi to odpustil. Nebt' sem křivdu učinil a na tebe jsem lhal*“, a poté strávit čtrnáct dní ve vězení.¹⁵³

Koldín si byl také vědom přitěžujících i polehčujících okolností. Mírnější trest, pouze pobyt ve vězení, jehož délka závisela výhradně na rozhodnutí soudu, mohl být udělen například v případě, že se provinilec dopustil deliktu v opilosti, v afektu, nebo že si jeho uskutečnění nepamatoval. Naopak k zotření trestu se soud uchýloval, pokud jedna ze stran porušovala takzvanou smírčí smlouvu, k jejímuž uzavření bývali žalobce s pohnaným ještě před zahájením soudního řízení vyzváni.¹⁵⁴ Úplně nejtěžší tresty podle českého zemského práva obdrželi však ti, kteří urazili veřejné a úřední osoby, konkrétně tedy zemské soudce, nejvyšší zemské úředníky a krále. Za toto provinění následoval zpravidla trest smrti.¹⁵⁵

Koldínův zákoník se přirozeně zmiňoval také o soubojích. Ty shledával jako provinění proti právnímu řádu a veřejné moci, při němž se aktéři dopouštěli deliktu zvaným *moc*. Je však nutné zdůraznit, že pod *moc* spadala celá řada skutků jako žhářství, zajetí nepřítele a jeho poddaných, a také ničení hrází rybníků, za něž se měl ukládat trest ztráty hrdla, cti a majetku.¹⁵⁶ Z právního hlediska sem náležela i vážně myšlená výzva k souboji. Ta podle Koldínova zákoníku měla znít takto: „*Měj na mne péči, když se s tebou shledám, budu tě bít*“.¹⁵⁷ Paragraf prozíravě nabádal vyzvaného, aby využil dvou svědků k ujištění se, zda si byl druhý z aktérů

---

¹⁵¹ R. Rauscher, *Urážka*, s. 45; J. Janišová, *Delikt*, s. 74-75, 80-82. Zatímco Rudolf Rauscher klasifikuje *nářek chlapstvem* jako jakousi všeobecnou podkategorii *nářku cti*, Jana Janišová oproti tomu uvádí, že v českém zemském právu šlo o samostatný delikt.

¹⁵² R. Rauscher, *Urážka*, s. 49-51.

¹⁵³ K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 581.

¹⁵⁴ P. Kreuz, *Urážka*, s. 130-131.

¹⁵⁵ R. Rauscher, *Urážka*, s. 52.

¹⁵⁶ K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 655.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 559.

svým rozhodnutím jistý. Ten si mohl výzvu ještě rozmyslet a svá slova vzít zpět s odůvodněním, že je pronesl ve vzteku Nicméně pokud k souboji došlo, vyzyvatel naplnil skutkovou podstatu deliktu: „*již jest moc učinil*“.¹⁵⁸

4.2.3. Zemská zřízení

K nářku cti a útoku na dobrou pověst se vyjadřovalo i zemské zřízení Markrabství moravského z roku 1545. Příslušný článek, který zněl identicky v předchozím zřízení z roku 1535 i následujícím z roku 1562, však postrádal právní definici tohoto deliktu, namísto toho upravil procesní podmínky soudního řízení. Zemské zřízení z roku 1604 dodatečně upřesnilo znění článku a potvrdilo možnost odvolat se k panovníkovi.¹⁵⁹ Napadený správně namísto půhonu svou stížnost směřoval k pověřené osobě, zemskému hejtmanovi, který následně obeslal žalovaného, aby se dostavil k nadcházejícímu zasedání zemského soudu, aby mohl „*tu věc mezi nimi srovnati*“.¹⁶⁰ Patrně zde tedy panovala snaha dosáhnout smíření znesvářených stran.¹⁶¹ Existovala také teoretická možnost odvolat se přímo k panovníkovi. V takové situaci by zemský hejtman dostal na starost případné vyslychání svědků.¹⁶² Lze si povšimnout, že v tomto zemském zřízení chybělo předchozí rozlišení *nářku cti a zhanění*. Právní uchopení těchto deliktů bylo inkorporováno do moravských právních poměrů až vydáním Obnoveného zřízení zemského pro Moravu roku 1628, které přejímalo některé české právní normy.¹⁶³

Pozornost je rovněž v uvedeném moravském zemském zřízení věnována rovněž násilí. Důsledky rvaček mezi poddanými patrně dvou různých vrchností, *zbití lidí*, jak je násilný akt v náležitém článku nazván, se měly rozsuzovat na lokální úrovni, pakliže by do sporu nevstoupili páni zúčastněných. V opačném případě měl pán možnost žádat o zjednání nápravy za svého poddaného či služebníka.¹⁶⁴ Jiný článek hovořil o odboji, který chápal jako protiprávní postup směřovaný proti zemským úředníkům. Člověk se mohl takového deliktu dopustit „*řečí hrůzliví*“, střelbou z kuše či ručnice, nebo „*lidmi brannými*“, za což mu hrozila ztráta hrdla, cti

---

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 559, 656.

¹⁵⁹ Jana Janišová – Dalibor Janiš, *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604 II*, Praha 2017, s. 26-27,58. Citovaná publikace podává ucelený pohled zejména na procesní řízení, jurisdikci, důkazní prostředky a možnosti ukončení sporů o čest.

¹⁶⁰ Dalibor Janiš (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*, Brno 2005, s. 160.

¹⁶¹ R. Rauscher, *Urážka*, s. 42.

¹⁶² D. Janiš (ed.), *Práva*, s. 160.

¹⁶³ R. Rauscher, *Urážka*, s. 43-44.

¹⁶⁴ D. Janiš (ed.), *Práva*, s. 142. Podle zřízení z roku 1604 nepříslušelo zabývat se věcným jádrem pře městské jurisdikci, nýbrž individuálním vrchnostem, k nimž zúčastnění náleželi, viz J. Janišová – D. Janiš, *Komentář I*, s 496-497.

a majetku.¹⁶⁵ Konečně, co se týče nošení zbraní, je možné zde nalézt zmínku o jejich zákazu ve specifických podmínkách. Osoba, jež měla předstupovat před soud, který se konal v klášteře, měla před něj přijít neozbrojená. Jestliže tak neučinila, hejtman jí zbraň odebral a současně ji pokutoval pěti kopami grošů. Zajímavé je, že soudci ozbrojeni být mohli, a to s odvoláním na starobyrou tradici.¹⁶⁶

Pozornost si zaslouží i zemská zřízení pro Království české. Jak bylo již zmíněno u Koldínova zákoníku, delikt *nářek cti* lze nalézt v zřízeních z let 1530, 1549, a ve víceméně opsané podobě i z roku 1564. Výčet invektiv je skutečně totožný. Zřízení z let 1549 a 1564 navíc obsahují krátké pasáže o vyměření trestu za tento delikt – odprošení, dvoutýdenní pobyt ve vězení, a podle druhého ze zmíněných i uhrazení nákladů za soudní řízení. Odlišeno je ve všech třech písemnostech také *zhanění*, jehož rozsouzení, jak bylo uvedeno výše, směřovaly odpovídající články k zemskému nebo komornímu soudu. Rovněž nařizovaly uhrazení vzniklých škod napadenému.¹⁶⁷

Násilí je v zemském zřízení z roku 1549 věnována pozornost především v sekci týkající se výtržností. Takto byla klasifikována provinění jako ozbrojený příchod na cizí pozemek a poškození hospodářova majetku, úmyslné napadení člověka, a to se zbraní i bez ní, případně také s komplici, pořezání a pronásledování člověka se zbraní v ruce, sražení druhého z koně, či zbití posla.¹⁶⁸ K nošení zbraní se vyjadřuje zřízení ze šedesátých let, a to konkrétně k ručnicím. Za účelem obrany byla jejich kratší verze povolena nosit pouze pánům a rytířům, případně jejich služebnictvu. Druhá výjimka ze zákazu se z pochopitelných důvodů týkala opět myslivců.¹⁶⁹ O chladných zbraních, konkrétně meči, se vyjadřovalo zemské zřízení z roku 1549. Náležitě na sebe navazující statě hovoří, že kdo by v přítomnosti nejvyššího písaře tasil meč, měl přijít o ruku, a pakliže někoho zranil, následoval trest smrti. Útok přímo na zemské úředníky se trestal ztrátou hrdla i propadnutím majetku.¹⁷⁰ Konečně zemská zřízení z let 1549 a 1564 obsahovala, podobně jako Koldínův zákoník, delikt zvaný *moc*. Znění výzvy k souboji i samotný článek měly téměř shodnou podobu. Patrně už samotný úmysl člověka zranit či zabít, ač skutek nebyl dokonán, mohl být stíhán.¹⁷¹

---

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 172-173. Pojem „*lidé branní*“ snad lze chápat jako najaté žoldnéře, nicméně tato úvaha by si zasloužila potvrzení.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 137.

¹⁶⁷ Josef Jireček – Hermenegild Jireček (edd.), *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882, s. 20, 209, 590.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 323-324.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 678.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 393.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 388, 605.

Téměř autentický popis *moci*, jak byl uveden v Koldínově podání, byl včleněn i do Obnoveného zřízení zemského pro Království české z roku 1627. Souboj, respektive násilná potyčka, náležel pod *druhou moc*, jakousi méně závažnou subkategorii tohoto zločinu. Definice deliktu je skoro totožná s dříve zmíněnou, jež byla obsažena již v Koldínově zákoníku. Drobný rozdíl lze spatřovat v absenci přesné formulace výzvy k souboji, takže se v textu objevuje obecná vyhrůžka „že ho bítí nebo se nad ním pomstít chce“.¹⁷² Trest vyměřený zemským zřízením počítal s propadnutím třetiny majetku a eventuálně také se ztrátou hrdla, to se však mělo posuzovat s ohledem na závažnost konkrétních případů.¹⁷³

Obnovené zřízení zemské pro Království české obsahovalo jednak články, které se vztahovaly k deliktům proti cti, jednak artikuly, jež se týkaly zbraní. Charakteristika *nářku cti* a *zhanění* je dosti podobná jako u Koldína. Usvědčený z prvního deliktu musel stejně jako podle předchozího zákoníku napadeného odprosít, odsedět si dvě neděle v žaláři a k tomu uhradit poškozenému veškeré způsobené škody. Kompenzaci za vzniklou újmu platil provinilec i za prokázané zhanění, a nadto dalších padesát grošů jako pokutu. Následující články pak ošetřovaly způsoby, jak vybrané delikty provést, dále průběh soudního řízení, a svěřovaly tuto agendu zemskému i komornímu soudu.¹⁷⁴

V sekci zaměřené na vraždy a mordy se nacházela zmínka o ručnicích. Pakliže by jedinec vystřelil na pána, rytíře, duchovního či měšťana, měl být jeho čin posuzován tak, že se ho dopustil úmyslně, ať už druhého zabil či nikoliv. Dnes by asi byla taková situace klasifikována jako pokus o vraždu, tehdy obžaloba klasifikovala střelce jako *morděře*.¹⁷⁵ Útok s chladnou zbraní považovalo Obnovené zřízení zemské za méně závažný prohřešek proti právu, a sice za výtržnost. Té se jedinec dopustil, pokud na druhého vytasil zbraň s úmyslem ho následně bodnout či seknout, s tasenou zbraní jej pronásledoval a „bez hodné příčiny“ zranil, případně když protivníka zbil.¹⁷⁶

4.2.4. Panovnické mandáty

Na úplný závěr této kapitoly je vhodné zmínit některé panovnické výnosy, jež souboje zakazovaly. První, který spadá do sledovaného období, vydal Ferdinand I. roku 1527. Zákaz byl obsažen ve Ferdinandových válečných artikulech a patrně se vztahoval zejména k průběhu vojenského tažení. Vojáci, kteří k sobě navzájem chovali zášť, ji měli v průběhu výpravy

---

¹⁷² Hermenegild Jireček (ed.), *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888, s. 528.

¹⁷³ Tamtéž, s. 528.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 554-562.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 540.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 564.

nejlépe odložit a jeden druhému se nemstít slovně ani činy. Případný vzájemný spor měl být řešen podle práva, avšak toho, který by se i přesto uchýlil k násilí, čekal trest smrti. Kdyby k násilnému střetu došlo, měli přihlížející alespoň třikrát vyzvat soupeřící strany, aby boje zanechaly, jelikož rušitelům míru hrozil totožný trest. Stejně měl být trestán i ten, kdo by po druhém vystřelil nebo vrhl zbraň.¹⁷⁷

Další zákazy vzešly z vůle Rudolfa II., jejichž platnost byla rozšířena i mimo vojenské kruhy. Poprvé takový patent panovník vydal roku 1607 v reakci na skokový nárůst počtu soubojů v Praze, naposledy v roce 1609. Argumentace k zákazu byla taková, že obyvatelé a návštěvníci hlavního města, „*opovrhouce řád a právo, sami sebou právi jsou a jeden druhého buď za bránu anebo na plac za hrad náš Pražský k bitvě pobízejí*“.¹⁷⁸ Ačkoliv císař trval na dodržování svého rozhodnutí, vymýcení samovolných soubojů nedosáhl. Tomu mohl napomoci i fakt, že Praha se za Rudolfovy vlády stala kosmopolitním srdcem říše, kam se sjížděli italští a španělští mistři šermu, kteří seznámili Pražany s novými trendy šermířského umění.¹⁷⁹

Jako poslední ze zákazů lze uvést ten nařízený Leopoldem I. roku 1682, který sice přesahuje sledované období, zato má vysokou výpovědní hodnotu. Císař se odkazoval na patent z roku 1625, který vydal jeho předchůdce Ferdinand II.¹⁸⁰ Patent znamenal převratné vymezení proti dobovému vnímání cti a zakazoval uraženému jedinci, aby k její obhajobě svedl souboj s následujícím vysvětlením: „*takové nepostavení žádnému na poctivosti, dobré pověsti, neb stavu, a jménu jeho žádným způsobem a ouhoně a urážce, mínějí na jakýkoliv způsob vytýkáno býti nemá*“.¹⁸¹ Ozbrojený střet je zde nazván slovy *výstupkové, vypobídky, duelli, bitvy, rvačky, mordy*. Porušení panovníkova zákazu se trestalo ztrátou hrdla, případně cti a majetku, vypovězením ze země, osobám u dvora hrozila ztráta úřadu. Výjimku tvořila nutná sebeobrana.¹⁸²

---

¹⁷⁷ Josef Svátek, *Dějiny poprav a katů v Čechách*, Praha 2004, s. 202. Autor usuzuje, že vydání zákazu odráží skutečnost, že k násilným potyčkám docházelo mezi vojáky a důstojníky velmi často.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 208; V. Šindelář, *Šermíři*, s. 114-119. Opakované vydávání zákazů vypovídá podle autora o jejich nedodržování. Na druhou stranu, sám Rudolf II. podpořil výuku šermu tím, že ji věhlasnému pražskému cechu federfechtýřů umožnil vykonávat.

¹⁷⁹ V. Šindelář, *Šermíři*, s. 115.

¹⁸⁰ NA, Patenty, č. 291 (5.7.1625).

¹⁸¹ Tamtéž, č. 625 (23.9.1682).

¹⁸² Tamtéž.

5. Souboje v českých zemích a evropský kontext

5.1. Soubojové zvyklosti

Předposlední část této práce se bude zabývat souboji v Čechách, k nimž došlo ve sledovaném období, dobovým šermem, soubojovými zvyklostmi v evropských souvislostech a zbraním, které byly v duelech užívány. Kapitola naváže na předchozí pojednání o významu cti ve společenské i právní rovině a představí roli souboje při obhajobě cti jakožto prostředek bezprostředního narovnání křivdy, avšak bez schválení vládnoucí autority. Na tomto pozadí pak bude následně popsán duel Mikuláše Dačického z Heslova se Šťastným Felixem Novohradským z Kolovrat, který je sice známý z literatury, nicméně dosud nebyl uchopen optikou historické antropologie. Na tomto konkrétním souboji budou sledovány důvody, proč k němu došlo, co bylo tím urážlivým gestem, které snížilo čest napadeného, jaké právní normy byly porušeny, případně zdali se dalo ozbrojené potyčce jejich dodržením předejít. Vítězný Dačický, který svého soka zabil, čelil následující desetiletí zdlouhavému soudní řízení s pozůstalou vdovou Apolenou Kolovratskou, rozenou Bítovskou z Lichtenburka, a následně s její dcerou Kateřinou. Z dochovaného archivního materiálu lze zkoumat postoje obou aktérů, jejich argumentaci a odpovědět tak na otázku, zda Dačického lze považovat za vraha či nikoliv. Zajímavé bude rovněž i srovnání s Dačického vzpomínkami na tento střet, které jen skromně zmínil ve svých *Pamětech*.

V první řadě je však nezbytné rozlišit mezi prostou rvačkou a duelem. Ačkoliv i neozbrojený souboj mohl bezprostředně následovat urážku cti, rozdíl spočívá zejména v neformálnosti jeho podoby. I takové vymezení má však svá úskalí. Richard van Dülmen kupříkladu zmiňuje *vyzváni k odebrání se před dům*, kdy osoba dříve uražená na cti vyzývala svého soka, aby opustil své obydlí a svůj spor vyřešili násilím. Onu výzvu a její přijetí lze však chápat již jako jakési rituální prvky, které vedly k autonomní nápravě křivd. Zvyklost se udržela v městském a venkovském prostředí do 17. století, a to navzdory tomu, že byla trestná jednak kvůli protiprávnosti násilné odvety za urážku cti, jednak kvůli narušení domovní svobody a případnému poškození soukromého majetku.¹⁸³ Boj beze zbraně ale nejde od duelu zcela oddělit. Již ve vrcholném středověku existovaly šermířské příručky, takzvané *fechtbuchy*, které zápasnické umění také zohledňovaly. Při souboji s dlouhým mečem, jehož výuce byla ve sledovaném období stále věnována pozornost, se totiž protivníci mohli dostat až do takové

---

¹⁸³ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 195-196. V souvislosti se zákazy násilné odvety Dülmen uvádí, že na násilí měla monopol jen státní moc.

blízkosti, že provedení naučených technik se zbraní bylo zkrátka nemožné, a proto je odhazovali a přecházeli do zápasu.¹⁸⁴

Raný novověk je možné spatřovat jako přechodné období, kdy souboj jako soudní nástroj ze střeoevropských právních zvyklostí až na pár výjimek prakticky vymizel, a kdy se z něj stal výlučně prostředek nezávislého řešení mezilidských sporů, nejčastěji týkajících se právě cti, jehož pravidla se v tomto období teprve zdoluhavě etablovala. Soudní souboj jako jakýsi relikv ordálu nebyl vždy v záležitostech cti zcela iracionálním důkazním prostředkem, jak uvádějí manželé Janišovi. Soubojem šlo například legitimním způsobem vyvrátit nařčení ze zbabělosti.¹⁸⁵ Měl obecně vést k symbolickému uzavření pře, k opětovnému nalezení „rovnováhy“, k čemuž nedocházelo, alespoň ne vědomě, v takových situacích, kdy dva prchlivi protivníci tasili zbraně bezprostředně po urážce.¹⁸⁶

Dozvuky praxe soudních soubojů na území Habsburské monarchie lze s jistotou zaznamenat na Moravě a patrně i v Uhrách. V moravském prostředí se překvapivě tento vzácný postup udržel asi do poloviny 16. století a měl pravděpodobně své specifické rysy. Zaštiťoval jej zemský hejtman, který pro tuto událost uveřejnil *cedule k bitvě*, v nichž bylo oběma stranám dáno na vědomí, kdy, kde a za jakých podmínek se měl osudný souboj konat. Rovněž určil, s jakými zbraněmi měli protivníci bojovat a jak ustrojení se měli dostavit. Je také velmi pravděpodobné, že šlo výhradně o souboje koňmo. Těmito principy se řídil i souboj z roku 1549 mezi Jiříkem Štosem z Kounic a Jiříkem Rozhonem z Kopřic. K souboji bylo přistoupeno, protože svědectví obou stran byla protikladná a neslučitelná.¹⁸⁷ Co se týče uherského prostředí, zde měl soudní duel nebývale populární charakter, který si zachoval ještě po celé 15. století, což bylo na evropské poměry dlouho, pokud se přihlédne ke skutečnosti, že se v západní Evropě od této praxe upouštělo již od 13. století.¹⁸⁸ Osmdesátá léta 15. století přinesla jeho omezení, jelikož na základě listiny Matyáše Korvína přestal být legálním právním prostředkem pro urovnání majetkových pří a předchozích násilných činů, pro jisté záležitosti byl však ponechán v platnosti. Z 16. století se pak dochovala svědectví o tom, že se Uhři stále uchylovali

---

¹⁸⁴ O. Vodička (ed.), *Dy kunst*, s. 8, 92. Folia 6r nebo 21r části A zmíněného pramene zrovna zahození meče a sražení protivníka ukazují.

¹⁸⁵ J. Janišová – D. Janiš, *Komentář II*, s. 54.

¹⁸⁶ R. Šimůnek, *Reprezentace*, s. 213.

¹⁸⁷ J. Janišová – D. Janiš, *Komentář II*, s. 54-55.

¹⁸⁸ O. Vodička (ed.), *Dy kunst*, s. 15.

k soubojům v takových případech, kdy se rozumné rozsouzení vzájemných sporů jevílo jako nemožné.¹⁸⁹

Právě již v 15. století je možné ve šlechtických kruzích nalézt souboje, jež byly vedeny kvůli cti. Podněty k nim zavdaly mimo jiné nevyjasněný vztah mezi domácí a říšskou titulaturou nebo útok na čest předka.¹⁹⁰ Jak bylo již uvedeno, pravidla duelů, tedy střetnutí vedoucích k obnově cti, začínala v raném novověku teprve vznikat, pročež české pojmy, jako *duel*, *souboj*, *sváda* či *bitva* znamenaly údajně totéž. Ne každý ozbrojený střet ale vznikl kvůli snížení jedincovy cti.¹⁹¹ I forma boje dvou osob se od středověku posunula. Opuštěna byla okázalost, která patřila mezi nedílné součásti turnajových klání. Souboj získal na dynamičnosti, flexibilitě a stal se spíše soukromou záležitostí.¹⁹² Svůj podíl na tom měla italská renesanční kultura, která do každodenního života vnášela nové hodnoty a vyzdvihovala důležitost dobré reputace. Jelikož panovalo přesvědčení, že násilí nelze vymýt z lidské společnosti, přínos souboje, který definitivně rozhodoval mezilidské rozepře, byl spatřován alespoň v regulaci celospolečenské násilnosti.¹⁹³

Dynamičnost raně novověkých soubojů podtrhuje skutečnost, že protivníci se již neodívali do ochranných pancířů, jejichž nošení si vysloužilo pohrdání případných přihlížejících. Jejich absence navíc průběh střetu urychlovala. Rychlý průběh mohl být žádoucí, neboť se tak zvyšovala pravděpodobnost, že rozepře bude vyřešena ještě před možným zásahem zvenčí. Z téhož důvodu panovala snaha svést souboj mimo zraky nezúčastněného davu, čemuž odpovídala i volba ideálně izolovaného místa.¹⁹⁴ Na druhou stranu, svědek mohl přijít vhod, pokud se přihlédně k faktu, že bylo třeba naleznout způsob, jak zpětně rozlišit usmrcení při souboji a vraždu, čemuž se předcházelo doprovodem sekundantů.¹⁹⁵ Výše popsaná podoba duelu měla pravděpodobně románský původ, uvažuje se však i o germánském.¹⁹⁶

Souboje vedené kvůli cti byly zprvu primárně doménou šlechty. Vysvětlit to snad lze tím, že sváděním duelů potvrzovali urození svůj původ táhnoucí se k vrstvě předků z řad středověké vojenské šlechty, na jejichž válečnickou tradici a „nadřazenost“ nad zákonem takto

---

¹⁸⁹ Daniela Dvořáková, *Súboj ako spôsob riešenia sporov o česť v stredovekom uhorskom práve*, in: T. Borovský – D. Janiš – M. Malaníková a kol. (edd.), *Spory*, s. 46-53. zde s. 47-48. Ono zmiňované svědectví však mohlo vycházet ze zdrojů staršího původu.

¹⁹⁰ R. Šimůnek, *Reprezentace*, s. 214.

¹⁹¹ O. Šáro, *Duely v českých zemích raného novověku*, s. 36. V německých pramenech je možné nalézt termín *zweikampf*.

¹⁹² V. Kiernan, *The duel*, s. 47.

¹⁹³ S. Banks, *Duels*, s. 15.

¹⁹⁴ V. Kiernan, *The duel*, s. 47; J. Kovařík- L. Křížek, *Historie*, s. 12.

¹⁹⁵ V. Kiernan, *The duel*, s. 63.

¹⁹⁶ O. Šáro, *Duely*, s. 45.

alespoň symbolicky navazovali.¹⁹⁷ V tomto postoji asi hraje svou roli pozůstatek středověké mentality, který se mísil s dobovým pojetím cti. Stejně jako u útoků na čest, i na výzvu k duelu se slušelo reagovat jen tehdy, pocházela-li od člověka z téhož stavu. Tyto principy opakovaly první preskriptivní příručky, jakési kodexy cti, jejichž nejznámější exempláře pochází z italsky a anglicky mluvícího prostředí z druhé poloviny 16. století. V nich je také uvedena jedna z nejpodstatnějších zásad řádného duelu – vyzvaný byl oprávněn vybrat zbraně, s nimiž se s protivníkem utkal.¹⁹⁸

5.2. Výuka šermu

Přestože se k soubojům kvůli cti uchýlovali nejčastěji příslušníci šlechtického stavu, 16. století lze považovat za období, kdy schopnost svést řádný souboj přestala být pro urozené exkluzivní. Svědčí o tom rozmach šermu v měšťanských kruzích, jehož rozšíření neodmyslitelně napomohly městské šermířské školy a také dostupnost již zmiňovaných *fechtbuchů*. V českém prostředí byl takovou výcvikovou institucí cech pražských federfechtýřů, který spadl do roku 1597 pod cech nožířů. Poté došlo k oddělení, po kterém s devítiletým zpožděním následovalo potvrzení privilegií a udělení erbu Rudolfem II. Přitom ještě před sto lety bylo na učitele šermu pohlíženo podobně, jako na jiné potulné živnosti, a proto uznání samotným panovníkem znamenalo nebývalou prestiž.¹⁹⁹ Cech měl zaštiťovat výuku šermu v celém Království českém a jeho pravidelné lekce se konaly v neděli. Žáci se učili zacházet s dlouhými i krátkými meči, rapíry, dýkami, halapartnami, holemi, tesáky a sekerami. Úspěšné ovládnutí všech vyjmenovaných zbraní bylo odměňováno titulem mistra.²⁰⁰ Federfechtýři našli konkurenci v norimberském bratrstvu sv. Marka, jehož věhlas se rozléhal po celé Říši.²⁰¹

Německy mluvící prostředí bylo v šermířských záležitostech poměrně konzervativní, drželo se tradice šermu s dlouhým mečem a jen pomalu a zdráhavě přejímalo nové zvyklosti, které se šířily z Apeninského poloostrova. Ze sledovaného období je možné alespoň stručně zmínit dva asi nejvýznamnějšími autory *fechtbuchů*, kteří v italském šermu našli inspiraci.²⁰² Prvním byl Joachim Meyer, jehož jméno dodnes rezonuje v šermířských kruzích, druhým Jakob Sutor. První z Meyerových rukopisů z roku 1560 byl patrně určený mladému hraběti ze Solms,

---

¹⁹⁷ V. Kiernan, *The duel*, s. 53.

¹⁹⁸ J. Kovařík – L. Křížek, *Historie*, s. 317-318. Známa je například italská kniha *Il duello* z roku 1551 nebo anglická *Paradoxes of Defence*, jež vyšla o 48 let později.

¹⁹⁹ Z. Winter, *Dějiny*, s. 567.

²⁰⁰ V. Šindelář, *Šermíři*, s. 76-80.

²⁰¹ Tamtéž, s. 53-54, 81.

²⁰² Tamtéž, s. 54-57.

který patřil mezi jeho žáky. Meyer svůj spis rozšířil v jednu z nevlivnějších učebních příruček šermu, která vyšla těsně před jeho smrtí roku 1570 a která nabízela pokročilé bojové techniky s celou škálou zbraní, v jejímž čele stál právě dlouhý meč.²⁰³ Text přirozeně doprovází obrazová přílohou, aby si čtenář mohl danou techniku snáze představit.

V celoevropském kontextu patřil však dlouhý meč mezi zastaralé zbraně. Nahradil jej rapír, moderní a elegantní zbraň, která měla nevojenský charakter.²⁰⁴ Značné popularity nabyl v románském světě, zejména Italové šerm s touto zbraní mistrně rozvinuli. Právě z Apeninského poloostrova vzešla řada mistrů, která v 16. století udávala trendy a určovala směr, kterým se vydal tehdejší šerm. Mezi nimi vynikaly osobnosti, jako byl Achille Marozzo, Camillo Agrippa, Ridolfo Capo Ferro de Cagli, nebo například Salvatore Fabris, který dokonce působil na dvoře dánského panovníka Kristiána IV. V jejich učení se pojila matematická přesnost, znalost anatomie a důraz na šermířovo duševní rozpoložení.²⁰⁵ Důsledkem byla preference bodů namísto seků nebo současné užívání dýky či pláště spolu s rapírem, což bylo užitečné k zachycení protivníkovy čepele.²⁰⁶

Italský šerm s rapírem nalezl ohlas po celém evropském kontinentu. Za vlády Alžběty I. se uchýlil na britských ostrovech, které nedokázaly vzdorovat importu italských novot, jež překonaly stará anglická šermířská dogmata.²⁰⁷ O anglickém šermu se úsměvně zmiňuje také Martin Hilský – navzdory dostupné ochraně očí se mezi učiteli šermu vyskytoval až nepřírozeně vysoký počet jednookých.²⁰⁸

V polovině 16. století mohl italskému šermu ještě konkurovat šerm španělský. Problémem španělské školy, který vedl k jejímu úpadku, byla patrně přehnaná dogmaticnost, upjatost a přemrštěné nároky na vznešenou formu boje. Byl zde i viditelný vliv španělské zbožnosti. Kupříkladu španělský mistr Jerónimo Sanchez de Carranza ve svém díle odůvodňoval nutnost naučit se šermu obrannou před osmanskou hrozbou.²⁰⁹

---

²⁰³ J. Kovařík – L. Křížek, *Historie*, s. 90-92. V nedávné době byl nalezen i Meyerův rukopis, který se datuje do roku 1561 a jehož studium by si rovněž zasloužilo pozornost. Blíže viz Olivier Dupius, *A New Manuscript of Joachim Meyer (1561)*, Acta Periodica Duellatorum 9, 2021, s. 1-14. <https://doi.org/10.36950/apd-2021-004>.

²⁰⁴ J. Kovařík – L. Křížek, *Historie*, s. 93.

²⁰⁵ V. Šindelář, *Šermíři*, s. 22-35. Jmenovaní patřili asi ke skutečné šermířské elitě, nicméně nebyli to jediní mistři, kteří si v tomto období vydobyli široký věhlas.

²⁰⁶ J. Kovařík – L. Křížek, *Historie*, s. 76.

²⁰⁷ V. Šindelář, *Šermíři*, s. 65-67.

²⁰⁸ Martin Hilský, *Shakespearova Anglie. Portrét doby*, Praha 2020, s. 337. K problematice duelů v anglickém prostředí viz M. Peltonen, *The Duel*.

²⁰⁹ V. Šindelář, *Šermíři*, s. 18.

5.3. Souboje v Království českém

Představené šermířské trendy bezpochyby pronikaly i na naše území, a proto je třeba ve výkladu zmínit alespoň ty nejznámější souboje, které se zde ve sledovaném období odehrály. Řadu z nich poodhalil již Ondřej Šáro, který zmínky o nich hledal především v pramenech osobní povahy a zaměřoval se na jejich reflexi v očích dobových pozorovatelů.²¹⁰ Přítomný exkurs se dále omezí vyloženě na ty souboje, které byly s jistotou vedeny kvůli cti. Je však nutné upozornit, že následující výčet bude pouze zlomkem všech ozbrojených střetů, jelikož určité množství bylo zaznamenáno pouze v trestněprávních pramenech, které zatím nebyly důkladně probádány.

Mezi opakovaně vzpomínanými jmény zaznívá Jindřich Michal Hýzrle z Chodů. Tento ambiciózní příslušník rytířského stavu, který si potrpěl na „*krýksmanských*“ hodnotách, si prozíravě zvolil vojenskou kariéru. Hýzrle byl věrným služebníkem habsburské dynastie, jenž se sblížil s arcivévodou Arnoštem. Prošel řadu bojišť – válčil s Turky, poté vstoupil do vojska Leopolda Pasovského, během stavovského povstání stál na císařově straně.²¹¹ Právě ve službě pasovského biskupa se stal účastníkem souboje, který ve svých pamětech zaznamenal. Jeho svědectví je z hlediska cti přínosné: „*Tam v Benfeldu jsem se dostal do sporu s jedním kavalírem jménem monsieur Rainach. Bylo to kvůli urážce německých soldátů, jejichž čest jsem hájil a na jejichž obranu jsem pak s ním na otevřeném poli souboj svedl*“.²¹² Úryvek dokazuje, že Hýzrle se zmíněných hodnot opravdu držel, a zároveň vypovídá o jeho solidaritě se svými spolubojovníky. Možná, že zkušenost z patnáctileté války mu umožnila snáze soucítit s ostatními vojáky a pro vzájemné pouto cítil povinnost vystoupit na obranu jejich cti. Podobně se Hýzrle chopil rapíru s dýkou a zastal se svého přítele, o němž jistý Francouz nelichotivě hovořil, když pobýval v Praze.²¹³

Naprosto odlišný spor o čest, kterému násilný střet pro změnu předcházela, se odehrál roku 1569 v městečku Lipnici, v němž vystupovali Burian Trčka z Lípy, podkomoří královských měst, František hrabě z Thurnu a Adam Karel Šic, který byl arciknížecím myslivcem. Myslivec, který oficiálně setrval ve službě Ferdinanda Tyrolského, se podle Trčky dopustil pytláctví. Trčka vzal spravedlnost do svých rukou, avšak když Šic odmítl předstoupit před vrchnostenský soud, jelikož se hlásil k poddanství arciknížete, podkomoří sáhl

---

²¹⁰ O. Šáro, *Duely*, s. 75.

²¹¹ V. Bůžek – F. Koreš – P. Mareš – M. Žitný, *Rytíři*, s. 294-296.

²¹² Věra Petráčková – Vladimír Vogelntanz (edd.), *Příběhy Jindřicha Michala Hýzrla z Chodů*, Praha 1979, s. 288.

²¹³ Tamtéž, s. 254

k násilí. Tasil na něj kord, údajně ho i bil, načež kvůli povyku zavřeli místní preventivně městskou bránu, aby agresor neunikl.²¹⁴ Trčkovu jednání hluboce urazilo jak Lipnické, tak jejich pána Thurna, jenž se proti němu ostře vymezil. Tak se rozhořel soudní spor dvou šlechticů, kteří se oba mohli oprávněně cítit jistým gestem protistrany uraženi.²¹⁵

V literatuře bývá zmiňován i Jaroslav Smiřický ze Smiřic. Energický šlechtic měl údajně pověst svůdce, který kvůli ženám neváhal sáhnout po zbrani. To ho roku 1588 stálo život, neboť se dotkl cti manžela jedné z hřišnic, který patrně šermoval zdatněji než on.²¹⁶

V období třicetileté války je možné očekávat nárůst počtu soubojů, zejména mezi vojáky. Takové prostředí dalo vzniknout netradičnímu souboji mezi Zikmundem Myslíkem z Hiršova a jedním šlechticem francouzského původu. Ten utrousil nevybíravou poznámku o Česích. Těžko říci, zda tím myslel veškeré obyvatelstvo Království českého, nebo jen české vojáky. Každopádně Myslíka se jeho slova dotkla, a proto se odhodlal čest svých krajanů bránit. Dvojice spolu bojovala v sedle, každý z nich vyzbrojený mečem a dvěma kusy jezdecké pistole. Vítězem se stal Myslík, který zasadil sokovi smrtící ránu mečem.²¹⁷

---

²¹⁴ Václav Bůžek, „*Posměch nemalej se stal*“. Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 419-429, zde s. 419-422.

²¹⁵ Tamtéž, s. 427. Výsledek sporu není znám.

²¹⁶ J. Svátek, *Dějiny*, s. 204-205.

²¹⁷ V. Dolínek, *Kniha*, s. 76.

6. Souboj Mikuláše Dačického z Heslova se Šťastným Felixem Novohradským z Kolovrat

6.1. Účastníci sporu

Mikuláš Dačický z Heslova bezesporu patřil k významným literátům předbělohorského období. Narodil se 23. prosince 1555 jako třináctý potomek Ondřeje Dačického/Křivoláčka a Doroty, rozené Prácheňské. Jelikož rodina Prácheňských patřila mezi kutnohorskou elitu, mohl si Ondřej Dačický díky výhodnému sňatku dovolit zanechat práce kraječe suken a začít podnikat ve stále lukrativním hutnictví. Tím rozšířil majetek rodiny, stal se významnou veřejnou personou Kutné Hory, a roku 1571, těsně před svou smrtí, získal predikát „z Heslova“ a vlastní erb. Z otcových zásluh a podnikatelských úspěchů profitovali i jeho potomci, mezi nimi i mladý Mikuláš, který byl díky nemalému dědictví zajištěn téměř až do smrti.²¹⁸

Mladému Mikulášovi bylo zajištěno základní vzdělání nejprve na městské škole v Kutné Hoře, následně v benediktinském klášteře v západočeských Kladrubech, kde mu opat Josef Wron z Dorndorfu a Biskupova předal základní znalosti latiny a práva. Dědictví se ujal roku 1579, tedy ve svých čtyřadvaceti letech, kdy se stal plnohodnotným členem městské obce, a zakoupil v Kutné Hoře dům. Soužití s Dačickým nebylo snadné. Brzy proslul nespoutaným životem plného pijáctví, sousedských sporů a hospodských rvaček.²¹⁹ Svě životní postoje začal přehodnocovat poté, co roku 1582 v souboji zabil Šťastného Felixe Novohradského z Kolovrat. Příčiny tohoto ozbrojeného střetu budou podrobně rozebrány níže, nicméně je vhodné zdůraznit, že tato událost znamenala v Dačického životě určitý zvrat. Roku 1590 vstoupil do manželství s Alžbětou Mládkovou, dcerou dalšího významného kutnohorského horního podnikatele a konšela, Jiřího Mládky, díky čemuž snad získal jistý vliv v lokálních politických kruzích a další zdroj příjmu v podobě finančního podílu na mincování. Manželství bylo však bezdětné, Alžběta zemřela roku 1610 a její smrt Dačického zřejmě zasáhla, neboť se stáhl z veřejného života.²²⁰ Tou dobou vyplňoval svůj volný čas utřídováním a rozšiřováním rodinné kroniky, kterou začal psát jeho předek Bartoš z Práchnan, a sepisováním vlastního moralizujícího díla nesoucího název *Prostopravda*. Až teprve roku 1615 se dočkal definitivního stanoviska soudu v procesu s pozůstalými po zabitém Kolovratovi, nicméně Dačického soudní výlohy byly natolik vysoké, že se to neblaze promítlo i do jeho finanční situace. Zemřel

---

²¹⁸ Marie Bisingerová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, Numismatické listy 52, 1997, s. 22-26, zde s. 24.

²¹⁹ Tamtéž, s. 24-25; Josef Janáček, *Mikuláš Dačický z Heslova. Očitý svědek české renesance*, Dějiny a současnost 14, 1992, č. 6, s. 24-29, zde s.28.

²²⁰ M. Bisingerová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 25.

nemajetný, patrně bez zdrojů příjmů, 25. září 1626 a byl pohřben na náklady svého synovce Matěje Dačického.²²¹

O Dačického protivníkovi, Šťastném Felixi Novohradském z Kolovrat, je toho známo méně. Jednalo se o příslušníka panského rodu Kolovratů, respektive jedné z jeho větví, a tedy urozenějšího člověka, než byl sám Dačický. Šťastný Felix byl synem Albrechta Novohradského z Kolovrat, někdejšího místokomorníka Království českého. Jako nejvýznamnějšího příbuzného pana Šťastného je však nutné jmenovat Volfa Novohradského z Kolovrat, nejvyššího zemského sudího z let 1603-1608, který provdal svou dceru Marii Magdalenu za Jana Zrinského ze Serynu, čímž si sliboval zvýšení šancí na získání rožmberského dědictví. Volf měl ještě syna Jáchyma, jenž zastával v letech 1578-1599 úřad karlštejského purkrabí a později stanul v čele české komory.²²² Oba muži využili svůj vliv, aby se zasadili o potrestání vraha svého příbuzného. Šťastný Felix Novohradský s Kolovrat si za manželku vzal Apoleny Bítovskou z Lichtenburka, s níž zplodil dceru Kateřinu. Po smrti manžela a otce obě ženy vynaložily nemalé úsilí, aby se domohly spravedlnosti a rychlého a přísného potrestání Dačického, leč marně. Kateřina byla teprve dítě, když byl její otec usmrčen, a tak do soudního sporu aktivně vstoupila teprve po dovršení dospělosti.

6.2. Vznik sporu a příčina souboje

Následující část práce si klade za cíl stručně představit příčinu souboje, průběh soudního sporu, a především se pokusit interpretovat postoje Dačického a Apoleny Kolovratské z Lichtenburka v rámci svrchu představené problematiky cti a kulturních zvyklostí s ní spojených. Násilný střet lze chápat jako souboj, neboť k němu došlo za účelem obnovení cti, za použití rapírů, a patrně mu předcházelo urážlivé gesto a snad i slovní potyčka. Souboj se však zřetelně vymykal z hlediska místa konání, totiž namísto ve skrytu se odehrál uprostřed krčmy, a nebyla dodržena ani zásada nereagovat na urážky příslušníka nižšího stavu.

Dačický reflektoval již několikrát zmíněný osudný násilný střet z roku 1582 ve svých *Pamětech* poněkud stroze. Snad to lze vysvětlit snahou o autocenzuru, jelikož protahované soudní řízení jej stálo nemálo financí a zřejmě i zdraví, jak bude možné vidět v jeho obhajobě. Pokud tyto skutečnosti považoval za ponižující či nedůstojné, mohl pochopitelně zvolit strategii nesdělovat více, než bylo žádoucí. Navíc ve svém stručném sdělení uvedl, že jeho jednání bylo

---

²²¹ Tamtéž, s. 25; J. Janáček, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 25-29.

²²² J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 70; Václav Bůžek, *Aliance Rožmberků, Zrinských ze Serynu a Novohradských z Kolovrat na počátku 17. století*, Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 10-25, zde 10-11. Volf Novohradský z Kolovrat nejprve zastával úřad dvorského sudího mezi lety 1599-1602, od roku 1603 do jeho smrti v roce 1608 působil jako nejvyšší zemský sudí. Jáchym Novohradský z Kolovrat vykonával funkci karlštejského od roku 1593 do roku 1597.

motivováno nutnou sebeobranou, neboť jako první tasil zbraň prý Kolovrat. I přesto je však toto subjektivně zabarvené svědectví cenné, protože jako jeden z mála pramenů poodhaluje příčinu sporu. Na čtvrtek 10. května, který zcela změnil osud hned několika osob, Dačický vzpomínal následovně: „A v týž den p. Šťastný Novohradský z Kolovrat, přijev do města Hor. Kut., dav zaumyslnau příčinu a sekaje na mne, mne zranil; jemu když jsem se bránil, jest mimo chtíč a naději mau zabit. Což se stalo v domě řeč. u Svobodů u brány Kauřimské, skrze což jsem nemalých těžkostí a dlauhotrvojících saudu (neb mně se ta nešťastná příhoda mezi vysoké dostala) pocejtiti musel, až Pán Buoh pomoci a vysvoboditi a ochrániti ráčil“.²²³ Dačický v citované pasáži krátce vystihl základní informace o místě, času a okolnostech svého souboje a jeho důsledcích pro svou osobu. O detailech soudního řízení se s výjimkou následujícího úryvku nevyjádřil, což s ohledem na skutečnost, že soudní řízení trvalo přes třicet let, patrně svědčí o Dačického zdrženlivosti.

Druhý rukopis specifikuje důvod, proč byl Šťastným Felixem Novohradským z Kolovrat konfrontován: „Ve čtvrtek post st. Marci, p. Šťastný Novohradský z Kolovrat, jevše skrze H.K. nestřízlivý, zastavil se v domě, jenž slove u Svobodů, u samé Kauřimské brány, kdež jsem já s p. Václavem Hrabaním a Matějem Salavau byl. A jsauce spolu as do čtyř hodin na noc, tu tež p. Šťastný, vzavše sobě za příčinu, že jsem před ním klobauku nesňal, na mne zbraně své dobyl a sekal a i zranil, tak že jsem se jemu dále brániti musil; i zabit jest mimo mau vůli. Skrze tu nenadálou příhodu jsem velikých dlauhotrvojících saudu, těžkostí, vězení, autrat pokusiti a vytrpěti a na větším díle o svůj statek přijíti musil, nebo mi se do vysokého rodu dostalo“.²²⁴ Zde neopomněl Dačický zmínit podnapilý stav svého protivníka, denní dobu, a především onu záminku k násilnému střetu. Tou bylo odmítnutí smeknutí klobouku, které Kolovrat nesl s nelibostí.

Jak již bylo uvedeno výše, raně novověká kultura chápala takové gesto jako symbolickou urážku.²²⁵ Uražený si ji mohl vyložit jako nedostatečné projevení úcty nebo dokonce útok namířený proti své cti, což nebylo možné nechat bez odezvy. Urozený původ Šťastného Felixe Novohradského z Kolovrat tuto skutečnost jen potvrzoval. Příslušnost ke šlechtickému stavu v něm mohla vzbuzovat jakýsi pocit „povýšenosti“, kvůli němuž si potrpěl na náležitě projevování úcty. Kolovratovo rozhořčení mohlo být ještě umocněno faktem, že urážka směřovala „pouze“ od erbovního měšťana, tedy osoby výrazně menší

---

²²³ A. Rezek (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti II*, s. 8.

²²⁴ Tamtéž, s. 8.

²²⁵ V. Bůžek a kol., *Společnost*, s. 448.

společenské vážnosti, než byl on sám. Konečně, je-li možné věřit Dačického tvrzení, Kolovratův úsudek byl zatemněn zkonzumovaným alkoholem.

V souvislosti se stavovskou ctí výše zaznělo, že urážka na cti mezi osobami na jiném stupni stavovské hierarchie byla teoreticky nemožná, jelikož si nactiutřačné gesto od níže postaveného nezasluhovalo patřičnou pozornost a reakce na něj by byla přinejmenším potupná.²²⁶ Rozpor mezi touto zvyklostí a sledovaným případem je zřejmý, proto je vhodné nastínit některá možná vysvětlení. Jako první a nejpravděpodobnější interpretace se nabízí, že alkohol posloužil jako stimul k agresivnějšímu jednání, při němž základy společenského chování a zvyků ustoupily do pozadí, zatímco násilná nátura obou soupeřů přispěla k neodvratnosti ozbrojeného konfliktu. Dačickému nebylo násilí cizí, a podle slov Josefa Janáčka byl Kolovrat zřejmě naladěn podobně.²²⁷ Kolovrat by si navíc od vítaného souboje mohl ještě slibovat potvrzení svého nadřazeného postavení a Dačický zase obhájení své osobní cti nebo spíše hrdosti, což lze spatřit v nesnětí klobouku, a to i přes možnou výzvu k tomuto skutku.

Další otázka, kterou je si třeba položit, se týká vnějších okolností, které umožnily, aby k této nešťastné události došlo. Jak bylo vůbec možné, že se souboj přihodil přímo v hostinci plného nežádoucích svědků? Kvůli absenci pramene, který by nařizoval odevzdávat zbraně za podobných podmínek, jak bylo uvedeno výše, nelze rozhodnout, zda byla porušena jakákoliv lokální norma ještě před samotným střetem. Lze pouze spekulovat, zda existovaly alespoň nepsané zvyklosti o společenské přípustnosti nošení zbraní v krčmách a podobných podnicích. V každém případě ale ozbrojenost vypovídá něco o samotných aktérech. V pozdější soudní argumentaci se strany zmiňovaly, že protivníci použili rapíry. O tomto druhu zbraně bylo výše řečeno, že jejich vlastnictví se pojilo s elitním postavením na společenském žebříčku. Nošením rapíru se Dačický a Novohradský z Kolovrat odlišovali od svého okolí, které tuto zbraň snad vnímalo jako symbol moci. Oba si patrně tuto skutečnost v rámci neverbální komunikace uvědomovali, a proto příchod do krčmy s rapírem u pasu svědčí o jejich sebevědomí a potřebě demonstrovat své společenské postavení. Může to ale také znamenat nedůvěru v navštěvované prostředí a nejistotu svým bezpečím, protože v tomto skutku lze spatřovat ryze praktický, sebeobranný účel. V Dačického případě bylo rozhodnutí nosit zbraň moudré, pokud budou brány v potaz jeho výtržnická povaha a časté konflikty s ostatními příslušníky městské obce, neboť mu v této situaci zcela jistě zachránilo život.

---

²²⁶ R. van Dülmen, *Kultura*, s. 191-192.

²²⁷ J. Janáček, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 25.

Za zvážení stojí rovněž samotný souboj, jakkoliv krátce trval. Je vhodné připomenout, že šerm rapírem se ve sledovaném období těšil asi největší popularitě. Opět je možné jen spekulovat, kde a jak si tuto dovednost osvojili Dačický s Kolovratem. U poraženého je možné předpokládat, že si spíše mohl dovolit soukromého učitele, zatímco v případě Dačického lze uvažovat nad tím, že díky své povaze nacházel příležitosti si své šermířské schopnosti procvičit. Průběh souboje této dvojice byl rozhodně ovlivněn i prostředím, ve kterém se odehrál. Stísněné prostory hostince totiž znemožňovaly například užití pláště, který při souboji s rapíry sloužil ke znemožnění protivnickových útoků, případně k zastínění protivnickova výhledu a tím vytvoření příležitosti pro vlastní útok.²²⁸ Zároveň se ani jedno svědectví nezmiňuje o tom, že by protivníci byli vybaveni dýkou v levé ruce, která sloužila k odrážení útoků. Šance na přežití by se však nejspíš Kolovratovi nezvýšila, alespoň pokud skutečně byl v podnapilém stavu. Šerm s rapírem totiž vyžadoval především přesnost a pozornost, a jak je známo, alkohol utlumuje jedincovu vnímavost a zpomaluje jeho reakce.²²⁹ I přesto se Kolovratovi podařilo Dačického zranit, avšak za takových okolností musel souboj trvat jen pár okamžiků. Podle obžaloby však k usmrcení Kolovrata došlo až poté, co dvojici od sebe odtrhli přihlížející, a Dačický následně nic netušícímu protivníkovi zasadil smrtící ránu, což v dalších letech popíral.²³⁰

6.3. Průběh soudního řízení a argumentace aktérů

Prvním letům soudního sporu se podrobně věnovala již citovaná diplomová práce Josefíny Matyášové, která vychází zejména z pramenů vzniklých z činnosti kutnohorského městského soudu. Následující kapitola stručně shrne dosavadní poznatky a blíže přiblíží poslední léta procesu, namísto právní roviny bude ke zkoumané události přistupovat skrz historicko-antropologickou perspektivu v rámci tématu cti a soubojů. Zároveň bude čerpat z odlišné pramenné základny, totiž z pramenů týkajících se Dačického a pozůstalých Novohradských z Kolovrat z archiválií uložených ve fondu Stará manipulace.

Usmrcení vysoce urozeného šlechtice v prostorách hostince muselo přihlížející šokovat. Dačický byl neprodleně odveden k rychtáři, a když se Apolena Kolovratská z Lichtenburka dozvěděla o smrti svého manžela, čelil okamžitě žalobě z mordu.²³¹ Pro svůj a manželův urozený původ se pozůstalá obrátila na zemský soud, avšak Dačický se proti takovému postupu

---

²²⁸ E. Wagner, *Sečné a bodné zbraně*, s. 35.

²²⁹ Jedna ze zásad šermu s rapírem, kterou představil italský mistr Capo Ferro, zněla, že šermíř musí nutně a bezchybně postřehnout všechny pohyby soupeřovy ozbrojené paže. Blíže viz V. Šindelář, *Šermíři*, s. 37-38.

²³⁰ J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 78.

²³¹ Delikty *mord* a *vražda* se od sebe významně lišily. *Vražda* byla chápána jako usmrcení v afektu, zatímco *mord* znamenal takový skutek, který byl úkladně plánovaný a případně sloužil ke zločincovu obohacení. Blíže viz K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 285-286, 659.

ohradil s námitkou, že mu jako erbovnímu měšťanovi příslušel proces u městského soudu, a uspěl.²³² Dačickému rozhodně nezáleželo na formální správnosti soudního řízení, nýbrž hledal pro sebe co nejlepší východisko. V rodné městské obci měl řadu kontaktů, mezi nimiž by snáze mohl nalézt zastání a s jejichž pomocí by spíše ovlivnil proces ve svůj prospěch. Nejvíce spoléhal na svého bratra Jana Dačického z Heslova, primátora Kutné Hory. Tuto skutečnost si dobře uvědomoval synovec zabitého. Jáchym Novohradský z Kolovrat okamžitě žádal o nápravu svého švagra Ladislava staršího z Lobkovic, jenž zastával úřad nejvyššího hofmistra Království českého.

V psaní adresovanému svému švagrovi z 15. května 1582 popsal Jáchym Novohradský z Kolovrat smrt svého strýce poněkud rozhořčeně. Dačický, kterého mylně považoval za příslušníka rytířského stavu, se podle něj „*lotrovského zabiti*“ dopustil „*bez vsi nejmenší příčiny zrádně, nešlechtně, hanebně, oukladně pozadu*“.²³³ Za povšimnutí stojí fakt, že strana pozůstalých opravdu věřila tomu, že Dačický usmrtil jejich příbuzného ranou vedenou v okamžik, kdy byl otočen zády, a navíc bezdůvodně. Namísto důstojného a čestného souboje tak rodina interpretovala útok jako ostudný zločin. Takové uchopení reality lze snad vysvětlit dvěma způsoby. Jednak si mohli pozůstalí od obvinění z mordu slibovat, že by u soudu s větší pravděpodobností obstálo a oni se tak domohli spravedlnosti, jednak je z argumentace možné vytušit dobré smýšlení o zesnulém a absolutní přesvědčení o tom, že on střet nevyvolal. Vedle představení oné události z pohledu Novohradských z Kolovrat však Jáchym ve svém listu zdůraznil také pochybné vztahy mezi Dačickým a vedením města, které ohrožovaly řádný průběh soudu. Žádal proto, aby byl Dačický neprodleně pod dohledem převezen na Pražský hrad, neboť se obával, že „*kdyby v Hoře Kutné dlouho seděti jměl, poněvadž bratr primasú jest a s jinejmi radními blízce spřízněn jest, že by se z vězení vyšermovati jmohl, a taky nešlechtnějm zlejm lidem k zlejm oučinkům zlej příklad učiněn bejti*“.²³⁴

Díky schopnému a právu znalému Janu Dačickému dosáhl Mikuláš svého záměru, aby se soudní proces projednával v Kutné Hoře, jelikož jeho bratr přesvědčil zemský soud argumenty, že souzený svým původem náležel k městskému soudu, a navíc soudní řešení vítal, protože to byla cesta, jak očistit své jméno.²³⁵ Apoleně Kolovratské tedy nezbylo nic jiného než

---

²³² J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 71. Norma, podle níž měli být jedinci souzení u jednotlivých druhů soudů podle stavovské příslušnosti, byla v době vzniku sporu teprve čerstvě potvrzená apelačním soudem.

²³³ NA, Stará manipulace, inv. č. 1590, sign K11/5, kart. 1104, list Jáchyma Novohradského z Kolovrat adresovaný Ladislavu staršímu z Lobkovic z 15. května 1582.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 72.

se obrátit na kutnohorský městský soud. Plnou mocí pověřila Albrechta Zruckého z Chřenovic a údajně také Jana Voletického z Brandýsa, kteří měli v soudní při zastupovat Apoleninu dceru Kateřinu. Dačického další postup se skládal víceméně z vyhýbání se odpovědi na žalobu protistrany a záměrného protahování a odkládání soudního jednání. Bohužel pro něj, ještě během roku 1582 zasáhla Kutnou Horu morová rána, kvůli které zemřel jeho bratr a zastánce Jan. Situaci změnilo až soudní přelíčení z léta 1583, během kterého Dačický sice díky svědkům prokázal, že svého soka nebyl zezadu, nicméně i přesto byl shledán vinným z mordu, protože jej soud označil za původce pře.²³⁶

Proti rozsudku se Mikuláš Dačický pochopitelně odvolal k apelačnímu soudu, kterému přezkoumání případu trvalo jeden rok. Výsledek se jevil pro Dačického příznivěji, jelikož došlo k přehodnocení jeho podílu na vyvolání sporu. Apelační soud odvolal rozhodnutí trestat Dačického jako mordéře a vyhodnotil jeho postup jako nutnou obranu proti Kolovratovu útoku (*„řečí i skutkem učinivše příčinu svévoli dal a dobytve nejprve braně své, na něho Mikuláše jest sekal i v hlavu jej zranil“*).²³⁷ Autorita tak potvrdila, že iniciátorem souboje byl Šťastný Novohradský z Kolovrat, který postupem zamýšlel obnovit svou bezprostředně poškozenou čest. Přesto zvolenému řešení chyběla formální výzva a první rána patrně přišla znenadání, a proto je v souboji složité sledovat prvky rituálu.

Kvůli závažnosti usmrcení urozeného šlechtice však soud Dačickému přikázal opustit Království české na deset let. Dačický se na tento soudní nálezh odkazoval v suplice z 27. listopadu 1584, kterou adresoval Rudolfovi II., v níž žádal konečné propuštění z vězení. V ní neopomněl zdůraznit svou nevinu a rekapituloval celý průběh soudního procesu. Zopakoval, že svého soupeře nezabil *„pokojně stojícího“*, ale až v obranné reakci poté, co se Kolovrat uráčil na Dačického, bez jeho *„všeho provinění“*, zaútočit a zranit.²³⁸

Zdá se, že Dačický projevil lítost, ačkoliv možná jen naoko, jelikož dále tvrdil, že se *„ta nešťastná příhoda mimo mou všecku naději mezi nebožtíkem svrchu psaným Šťastným z Kolovrat a mnou ne mou příčinu téhož nebožtíka pana Šťastného se stala“*.²³⁹ Usiloval o vysvobození, protože pobyt ve vězení mu údajně podlomil zdraví a jeho majetek chátral. Konečně, velmi ušlechtilě se hlásil k zaopatření sirotků, kteří zbyli po jeho sourozencích, které zahubila zmíněná morová rána. Poněvadž byl Dačický v tento okamžik, tedy v listopadu 1584, *„takového mordu podle spravedlnosti práva očistěn“*, pokorně prosil císaře, aby mohl vězeňské

---

²³⁶ Tamtéž, s. 72-74, 79-80.

²³⁷ NA, Stará manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642, list Rudolfa II. ze 4. října 1584.

²³⁸ Tamtéž, suplika Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná Rudolfovi II. z 27. listopadu 1584.

²³⁹ Tamtéž.

prostory opustit, buď na rukojemství, nebo na čest a víru.²⁴⁰ Císař měl již v březnu téhož roku Dačického požadavku vyhovět s podmínkou, „*aby z téhož vězení na rukojmě pod pěti tisíc kop míšeňských na zase postavení propuštěn byl*“.²⁴¹ Opětovné zaslání ponížené žádosti svědčí o skutečnosti, že Kutnohorští zřejmě neuposlechli panovníkovo nařízení, nebo že Dačický nenalezl dostatečné finanční prostředky k propuštění na rukojemství. Až po tento okamžik se Dačického obhajoba zakládala na tvrzení, že k zabití svého protivníka byl fakticky donucen, aby si zachránil život. Jeho argumenty byly koneckonců podloženy stanoviskem apelačního soudu, jež z něj činilo napadeného vzhledem k prvotnímu utržení zranění na hlavě.

Apolena Kolovratská reagovala na toto rozhodnutí žádostí o revizi u císaře v květnu roku 1585. Z její argumentace je zřejmé, že svého manžela oddaně milovala a že nebyla ochotná se smířit s rozhodnutím apelačního soudu. Hned na prvních řádcích své žádosti rekapitulovala dosavadní průběh soudu z jejího pohledu a vyzdvihla, že Dačického obvinila „*ve veliké sirobě z povinnosti a lásky manželské jak sama od sebe, tolikož i na místě sirotka dítěte mého*“.²⁴² Apolenina slova podtrhovala její lítost nad ztrátou životního partnera a otce jejich dcery. Zároveň lze usuzovat, že Kolovratova smrt omezila i zdroje příjmů a ohrozila finanční stabilitu rodiny, jak dále pozůstala sama naznačila. Avšak volba těchto dramatických slovních obrátů nebyla zřejmě náhodná, pokud odkazovala na císařovu výsostnou, symbolickou roli ochránce vdov a sirotků. Ve slovech tak lze spatřovat apel na panovníka, aby se této role zhostil a zjednal pro pozůstalou s její dcerou spravedlnost.

Dále v téže písemnosti připomněla, že od počátku usilovala o kapitální trest a jeho brzké vykonání. Zdlouhavé soudní jednání údajně přivedlo Apolenu Kolovratskou do finanční nouze. Svou nezáviděníhodnou situaci panovníkovi popsala: „*svých vlastních peněz nemajíc, s tím sirotkem žádné pomoci ani statků jí náležitého, téměř kde jsem co měla, to jsem na týž soud vynaložila*“.²⁴³ Rozsudek apelačního soudu považovala za „*mdlý*“ a krajně nespravedlivý, císaře proto žádala, aby bez prodlení rozhodl v její prospěch. Ačkoliv se nazvala osiřelou a ochuzenou vdovou, nežádala peněžní kompenzaci, nýbrž pouze Dačického spravedlivou popravu.²⁴⁴ Postoj Apoleny Kolovratské se vůbec nezměnil a reflektoval její trvajícím přesvědčením, že smrt jejího manžela byla hanebná vražda, a nikoliv důsledek souboje, což by se mohlo jevit jako důstojnější alternativa. Její vytrvalost lze snad přičíst její zoufalé touze získat zadostiučinění.

---

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ Tamtéž, list Rudolfa II. adresovaný Kutnohorským z 5. března 1584.

²⁴² Tamtéž, suplika Apoleny Kolovratské adresovaná Rudolfovi II. z 9. května 1585.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Tamtéž.

Další sled událostí zůstává nejasný. Dačický si zřejmě ještě nějaký čas ve vězení odseděl, jelikož poslední dochované nařízení o jeho propuštění na rukojemství se datuje do ledna 1588. Částka na Dačického vyplacení činila pět tisíc kop míšeňských grošů. Císař pak Dačického svobodu podmínil tím, aby se nadále neprotivil dobrému řádu, vyvaroval se podobným přím a aby se v městské obci choval (a chtěl se chovat) pokojně²⁴⁵ Rudolf II. patrně žádosti Apoleny Kolovratské vyhověl a celou záležitost nechal přezkoumat, avšak na konečné rozhodnutí musela čekat pravděpodobně až do roku 1602, navzdory tomu, že prosila o brzké vyřízení celé záležitosti.

Naděje pro rodinu pozůstalých znovu svítla roku 1602, kdy císař zrušil výnos apelačního soudu z roku 1584, čímž potvrdil platnost rozsudku kutnohorského městského soudu. Mikuláš Dačický tak nabyl znovu status nečestného mordéře, který svého protivníka „*rapírem probodl a nenáležitě zamordoval*“.²⁴⁶ Iniciativy se okamžitě chopil Albrecht Zrucký z Chřenovic, jeden z plnomocníků mladé Kateřiny. Kvůli nedostatku informací si lze jen domýšlet důvody, proč impuls nevzešel opět od Apoleny Kolovratské. Nabízí se otázka, zda se vůbec příznivé revize dožila. Pokud ano, pak mohl nedůsledný postup značit rezignaci, zklamání nebo finanční vyčerpání z předchozího vleklého soudního řízení. Matku s dcerou proto ochotně zastoupil Albrecht Zrucký, který se v létě téhož roku obrátil na císaře. Stěžoval si, že Kutnohorští propustili Dačického z vězení bez jeho a Apolenina vědomí a dovolení, a apeloval na císaře, aby nařídil viníkovo opětovné uvěznění, jelikož kutnohorská justice nedbala Zruckého výzev. Vybízela k brzkému stanovení data Dačického popravu, aby mohla být celá záležitost uzavřena bez dalších „*pojezdů a outrát*“.²⁴⁷

Urychlit vyřízení Zruckého žádosti se pokusil císařský rada Jan Bezdrůžický z Kolovrat, synovec nebožtíka Šťastného Novohradského z Kolovrat. Z písemnosti, kterou Jan Bezdrůžický z Kolovrat odeslal Kašparovi Melicharovi ze Žerotína, lze vyčíst jeho vlastní názory na onu nešťastnou událost. Dle jeho slov mu připadla úloha opatrovníka panny „*Kačenky*“ Novohradské z Kolovrat. V reakci na smířlivé hlasy, aby Mikuláš Dačický „*při hrdle zůstati mohl*“, Jan Bezdrůžický prezentoval postoje mladé dívky, která odmítala smlouvání o přijatelném vyrovnání. Namísto toho žádala svého opatrovníka, aby se přičinil k vykonání exekuce „*pro tejš nenáležitý mord*“.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Tamtéž, list Rudolfa II. ze 13. ledna 1588.

²⁴⁶ Tamtéž, císařova revize z 11. února 1602.

²⁴⁷ Tamtéž, suplika Albrechta Zruckého ze Chřenovic z 20. července 1602.

²⁴⁸ Tamtéž, suplika Jana Bezdrůžického z Kolovrat adresovaná Kašparovi Melicharovi ze Žerotína z 27. července 1602.

Jan Bezdrůžický dále uvedl, že zájmy Kateřiny by hájil i bez předchozích snah Zruckého, jehož úmysl domoci se spravedlnosti potvrdil. Vzhledem k tomu, že „*ta krev nevinná otce jejího, která vylita jest, o pomstu ku Pánu Bohu volá*“, Bezdrůžický z Kolovrat podle přání své schovanky rázně zavrhl smluvní vyrovnání.²⁴⁹ Vědomí, že žalující strana byla v právu, jí patrně dodalo dostatečné sebevědomí, aby pokračovala v dosažení přání Apoleny Kolovratské potrestat proviněného na životě. Jak by ale postupovala, kdyby měla pochybnosti o možnostech uskutečnění svého úmyslu? Volila by totožnou taktiku, nebo by se smířila s peněžitou náhradou? Lze si jen domýšlet, zda by částka předpokládaného finančního vyrovnání z roku 1602 přesáhla tu, kterou Dačický Kateřině Javornické z Kolovrat v dalším desetiletí uhradil, zvláště pokud by byly přičteny soudní výlohy.

Mikuláš Dačický po zjištění neblahého přehodnocení případu, zřejmě ještě téhož roku, opět oslovil panovníka. Zmínil, že od kutnohorských šepmistrů nemůže dostat „*ničehož náležitého*“, kvůli čemu zůstal souzen „*mimo pořad práva*“. V panovníkovi spatřoval svého laskavého ochránce, kterého poníženež prosil o zastání jako jeho věrný poddaný.²⁵⁰ Použité výrazy vypovídají o Dačického obavách o svůj život a jistotě, že jeho osud závisí na slitování melancholického vladaře.

O následujících událostech v rámci zkoumaného soudního sporu nelze říci více, než že k žádané popravě Mikuláše Dačického nedošlo. Je možné předpokládat, že dalších deset let probíhalo v duchu zdržování výkonu spravedlnosti a různých odvolání. Navazující zprávy se totiž datují až do roku 1612. Nicméně Dačického postavení v Kutné Hoře od osmdesátých let 16. století upadalo, jelikož vzpomínky na jeho souboj zůstávaly v živé paměti, což někdy komplikovalo pokojné soužití.²⁵¹

Posun ve sledované kauze nastal roku 1612. Mikuláš Dačický se znovu obrátil na císaře a tentokrát ve svých přesvědčivých argumentech předvedl obdivuhodnou znalost právních zvyklostí. Podle Dačického slov se onen nešťastný souboj odehrál následovně: „*pan Šťastný mimo mou všechnu vůli a naději, na což jsem jakživ mysleti neuměl, když na mne týž pan Šťastný bez vsí příčiny vejtrzně sekl, zabit jest*“.²⁵² Vyložil, že násilí se přirozeně musel bránit, ale i přesto byl nucen snášet těžké vězení. Dačický projevil odpor proti právním krokům Kateřiny Javornické z Kolovrat, dcery nebožtíka, která do města Skutče zaslala jakési „*neprávní psaní*“, jež údajně rozdmýchalo nový zápas o Dačického opětovné uvěznění. Žalovaný podotkl, že daná

---

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž, suplika Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná Rudolfovi II., bez datace.

²⁵¹ J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 84-90.

²⁵² NA, Stará manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642, suplika Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná císaři a místodržícím z 22. listopadu 1612.

písemnost k tamnímu úřadu nenáležela a označil jednání za protiprávní s odkazem na články D10 zemského zřízení a Q10 Koldínova zákoníku, protože k němu došlo po uplynutí mnoha let.²⁵³ Z tohoto důvodu nemělo být podle Dačického požadavkům Kateřiny Javornické z Kolovrat vyhověno. Všemi opuštěný Dačický opakoval, že na svá stará kolena se proti němu vedl soud neoprávněně, což se podepsalo na jeho zdraví. Aby si naklonil císaře, jehož ochrannou ruku v této nejtemnější hodině potřeboval, vyzdvihl fakt, že byl řádně zplozeným a usedlým obyvatelem Království českého a císařovým věrným poddaným.²⁵⁴ Tuto supliku Mikuláš Dačický zřejmě napsal ve vězení, jelikož zde postihl nutnost panovníkova včasného a bezprostředního zásahu, aby se domohl propuštění na čest a víru. V opačném případě, argumentoval, by v šatlavě bídně zahynul.²⁵⁵

Ve stejný den Dačický odeslal ještě jednu žádost pražskému purkrabímu (nejvyšší zemský úřad nebyl v té době obsazen), nejvyšším zemským úředníkům a místodržícím, ve které formuloval téměř tytéž myšlenky, avšak po jazykové stránce slevil z formálnosti. Tentokrát neopomněl možnost propuštění na rukojmí, o něž evidentně zažádal v předchozích měsících. Protože se ale nedočkal odpovědi, svůj stav okomentoval: „já ubohý člověk v témž vězení potupném smradlavém šatlavním až posavad na svá stará kolena zůstávajíc, veliké soužení trpíce“.²⁵⁶ Jak je zřejmé, argumentace Dačického se po roce 1602 změnila. Stále sice opakoval, že k zabití Kolovrata došlo v sebeobraně, do popředí se však dostala zejména právní stanoviska týkající se neoprávněnosti postupu autorit, který proti němu byl veden.

O přímluvu Dačický napsal i Adamovi mladšímu z Valdštejna, se kterým v předchozích letech navázal vřelý vztah. Nejvyššímu hofmistru Království českého totiž vyhověl, když se v jisté záležitosti přičinil o propuštění jeho poddaného.²⁵⁷ Dačický vyličil povahu svého soudního sporu a prokázanou službu náležitě připomenul. Stejně jako v předchozích písemnostech poukázal na neoprávněnost žaloby a časový odstup, nově však vytknul úlohu

---

²⁵³ Článek Q 10 v Koldínově zákoníku hovořil o trestném činu tzv. *zmatku*, který lze chápat jako zjevné zlehčování práva. Konkrétně zmíněný článek takto klasifikoval jednání, při němž se jedinec s časovým odstupem dopustil opakovaného podání žaloby v záležitosti, která byla již pravomocně rozsoudena. Trestem mělo být čtrnáctidenní vězení, pokuta deseti kop grošů a uhrazení soudních výloh. Článek D 10 v zemském zřízení z roku 1564 pojednávalo o totožném provinění. Rozdíl byl pouze v časovém odstup, který v případě Koldínova zákoníku činil jeden rok, zemské zřízení stanovovalo tři roky. Do té doby zřejmě existovala možnost odvolat se. Pro srovnání viz J. Jireček – H. Jireček (edd.), *Zřízení*, s. 534-535; K. Malý a kol. (edd.), *Práva*, s. 310-311, 671.

²⁵⁴ NA, Stará Manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642, suplika Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná císaři a místodržícím z 22. listopadu 1612.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž, suplika Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná pražskému purkrabí, zemským soudcům, radům a místodržícím z 22. listopadu 1612.

²⁵⁷ J. Matyášová, *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 94.

dalšího příslušníka rodu Novohradských z Kolovrat, pana Volfa, který se ze svého úřadu zasadil o přezkoumání revize. Ten i přes osobní antipatie k Dačickému uznal, že dlouholeté věznění připravilo Dačického o stateček a uškodilo mu po zdravotní stránce.²⁵⁸ Volf Novohradský z Kolovrat si tak alespoň na první pohled zachoval vzhledem ke své pozici zdání profesionality, a to i přes očividný střet zájmů. Spravedlnosti pro svého bratra se však nedožil, neboť zemřel roku 1609.²⁵⁹

Liknavost kutnohorského soudu se pochopitelně nezamlouvala Kateřině Javornické z Kolovrat. Dcera nebožtíka svou nespokojenost odhalila v listu z května 1613. V něm vyčetla Kutnohorským, že nehleděli na revizi danou Rudolfem II., jehož vůli potrestat Dačického zanedbávali vykonat. Poukázala na jakousi přeličující supliku, jež patrně měla obsahovat bližší důvody Dačického odsouzení, jejichž zohlednění snad očekávala. Konečně, v závěru sebevědomě poručila, aby se jí dostalo odpovědi.²⁶⁰

Zdá se, že Dačického znalost práva a argumenty přesvědčily soudce, kteří umožnili jeho propuštění. Konečný verdikt byl však vynesen až v roce 1615, kdy se naposledy paní Kateřina pokusila domoci se v Kutné Hoře spravedlnosti. Obě strany poukázaly na skutečnost, že je vleklý spor finančně vyčerpal. Dačický, snad aby dosáhl definitivního smíru, nabídl již dospělé a vdané ženě, které svým skutkem způsobil nemalé trápení, uhradit kompenzaci za bolestivou ztrátu ve výši 125 kop českých grošů. Jeho gesto mohlo značit uvědomění si této skutečnosti a přijetí alespoň částečné zodpovědnosti. Kateřina Javornická jeho nabídku přijala, ale podmínila ji zákazem přiblížení ke všem příslušníkům rodu Novohradských z Kolovrat.²⁶¹ Tím končil tragický příběh, který přinesl utrpení všem zúčastněným.

---

²⁵⁸ NA, Stará manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642, list Mikuláše Dačického z Heslova adresovaná Adamovi mladšímu z Valdštejna, bez datace.

²⁵⁹ V. Bůžek, *Aliance*, s. 11.

²⁶⁰ NA, Stará manipulace, inv. č. 752, sign. D 42/2, kart 642, list Kateřiny Javornické z Kolovrat adresovaný kutnohorské městské radě ze 7. května 1613.

²⁶¹ J. Matyášová, *Mikuláš Dačický s Heslova*, s. 107-108.

7. Závěr

Předchozí stránky předkládané bakalářské práce si kladly za cíl zanalyzovat jeden konkrétní případ souboje na pozadí problematiky kategorie cti. Jedná se o téma neobyčejně obsáhlé, takže nezbyvá než konstatovat, že ne všem záležitostem týkající se cti byla v práci věnovaná dostatečná pozornost. Více pozornosti by si zcela jistě zasloužily i jednotlivé souboje, analýza různých *fechtbuchů*, případně jejich komparace. Pro nedostatek času a prostoru tato lákavá témata musí zůstat otevřená pro další bádání.

Snahou první kapitoly bylo podat dostačující historicko-sémantickou analýzu pojmu „čest“. Z použitých narativních pramenů a korespondence bylo možné vytyčit několik okruhů, v jakém lingvistickém kontextu jejich autoři slovo používali. Jeho užití se týkalo hrdelního soudnictví, cti v osobní rovině, jak je onen pojem chápán dnes, a často k uctění Boha, jako projev pravé, případně předstírané zbožnosti.

Druhá kapitola měla kompilativní charakter, nicméně podala ucelený a systematický pohled na roli cti v životě raně novověkého člověka. Čest byla jednak všudypřítomná ve veškerém jednání člověka, neboť počestný život chtěl až na výjimky žít každý, jednak rozhodovala o hodnotě jednotlivce ve společnosti. Každému stavu byla přiřknuta odlišná míra cti, nejvíce jí přirozeně obdržel šlechtický stav, avšak stěžejní bylo, aby jedinec o čest nepřišel úplně. V případě šlechty se čest pevně pojila s urozeností a aristokrat měl dbát na to, aby zachoval čest svou i svého rodu, okázale ji ukazovat na veřejnosti a neochvějně bránit v případě napadení. Obrana cti byla však nepsanou povinností všech společenských vrstev, neboť ztráta cti zbavovala jedince právní ochrany a značně zhoršila kvalitu jeho života. Význam cti byl chápáný jinak i pro obě pohlaví. Muž svou čest stvrzoval jednáním podle očekávaných vzorců, aktivní účastí na společenském dění a splněním očekávání ohledně jeho postavení v rodinném zázemí. Žena si svou čest zachovala poslušností a sexuální zdrženlivostí.

Třetí kapitola shrnula jednak úlohu cti v normativních pramenech, jednak přinesla hodnotné srovnání lokálních a celozemských norem, které regulovaly nošení zbraní. V této části práce byly vymezeny jednotlivé delikty proti cti – *nářek cti* a *zhanění*, kterých se jedinci dopouštěli pomocí vulgarismů, ale také symbolickými neverbálními gesty. Definice těchto deliktů byly srovnávány mezi normativními prameny – Koldínovým zákoníkem a zemskými zřízeními. Co se týče nošení zbraní, znění lokálních nařízení bývala dosti individuální. Některá zakazovala nošení zbraní úplně, jiná povolovala jen některé typy do určité délky. Přinejmenším fascinující byly i směrnice, které návštěvníkům hostinců nařizovaly odevzdat zbraň šenkýři, aby se předešlo neštěstí. Kdyby se řídili podobným předpisem Kutnohorští v osmdesátých

letech 16. století, nemusel přijít Šťastný Felix Novohradský z Kolovrat o život. Pozoruhodný byl i rozbor panovnických zákazů soubojů, které se v době Ferdinanda I. vztahovaly na vojáky, a až za vlády Rudolfa II. byly rozšířeny i mimo vojenské kruhy. Vypovídající je také panovnické zdůvodnění tohoto postupu, které se stavilo proti dobovému chápání cti, totiž že absence násilné odpovědi na nactiutračné gesto neměla být jedinci zazlívána, naopak byla vítána.

Čtvrtá kapitola představila dobové trendy šermířského umění. Největší popularitě se těšila italská škola, jejímž symbolem se stal rapír. Právě z Apeninského poloostrova se do celé Evropy šířila záliba v této zbrani a její eleganci, což vedlo k přehodnocení dosavadních šermířských dogmat. Především se však tato část předkládané práce pokusila vyjasnit povahu souboje a zvyklostí s ním spojeným. Tento úkol byl splněn jen z části, neboť jednoznačná pravidla duelů nebyla explicitně kodifikovaná a ustálená. Stejně tak není možné stanovit jasnou hranici mezi soubojem a zápasem, avšak to z toho důvodu, že zápas bylo poslední východisko souboje, v němž okolní podmínky, zejména tělesná blízkost, zamezovala efektivnímu použití zbraní.

Konečná část bakalářské práce poskytuje historicko-antropologický pohled na souboj Mikuláše Dačického z Heslova a Šťastného Felixe Novohradského z Kolovrat. Zatímco usmrcení příslušníka panského stavu vnímala strana pozůstalých jako nedůstojnou a zákeřnou vraždu, Dačický se hájil, že smrtící ránu protivníkovi uštědřil v sebeobraně. Příčinou sporu bylo přitom odmítnutí sejmout klobouk, čímž se Dačický symbolicky dotkl cti pana Šťastného, který toto gesto interpretoval jako nactiutračné. Ve vzniklé soudní při se přitom obě strany dopustily nekalých praktik k ovlivnění procesu ve svůj prospěch. Dačický za pomoci svého bratra dosáhl projednání záležitosti v Kutné Hoře, nicméně prvotní rozsudek zněl v jeho neprospěch. Městskou radou byl totiž shledán vinným a naděje Apoleny Kolovratské ve spravedlivé potrestání vraha jejího manžela, kterým měla být ztráta hrdla, se v tento okamžiky jevily slibně. Dačický se ale odvolal k apelačnímu soudu, který pro změnu označil za viníka Kolovrata, jelikož jako první sáhl po zbrani a zranil Dačického v oblasti hlavy. Protistrana požádala samotného císaře o revizi, a skutečně, v platnost se vrátilo původní rozhodnutí. Dačický proto změnil argumentaci – sice stále trval na nutné sebeobraně, avšak pochopil, že spíše uspěje, pokud se zaměří na skutečnost, že kauza byla *de iure* promlčena.

Celá událost ilustruje, že i nepatrné gesto mohlo cti jednotlivce uškodit, a že souboj sice sloužil k její nápravě, ale volba této cesty nesla neblahá rizika v podobě soudního řízení či dokonce smrti. Také má nemalou výpovědní hodnotu o dobovém soudnictví, zdlouhavosti

procesů a tendencích ovlivňovat soudce. Tragičnost tohoto příběhu pak jen dokresluje fakt, že obě strany přes třicet let nesmiřitelně trvaly na své pravdě, což je přivedlo do existenční nouze.

8. Seznam pramenů a literatury

8.1. Prameny nevydané

Národní archiv

Stará manipulace

inv. č. 752, sign. D 42/2, kart. 642. (zabití Felixe Novohradského z Kolovrat Mikulášem Dačickým, 1584-1613)

inv. č. 1590, sign. K11/5, kart. 1104. (zavraždění Šťastného Novohradského z Kolovrat Mikulášem Dačickým, 1582)

Patenty

č. 291 (Patent Ferdinanda II. z 5.7.1625).

č. 625 (Patent Leopolda I. z 23.9.1682).

8.2. Prameny vydané

Černý, Josef – Karlík, Jan (edd.), *Jan Amos Komenský. Orbis pictus*, Hradec Králové 1883.

Dvorský, František (ed.), *Listy paní Kateřiny ze Žerotína rozené z Valdštejna I*, Praha 1894.

Felix, Adolf (ed.), *Baldassare Castiglione. Dvořan*, Praha 1978.

Glücklich, Julius (ed.), *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908.

Janáček, Josef (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře. Historie česká: Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984.

Janiš, Dalibor (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*, Brno 2005.

Janišová, Jana (ed.), *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě. Edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541–1556. Historická studie a edice*, Brno 2007.

Jireček, Hermenegild (ed.), *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.

Jireček, Josef – Jireček, Hermenegild (edd.), *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882.

Kalousek, Josef (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*, Praha 1905 (Archiv český 22).

Malý, Karel a kol. (edd.), *Práva městská Království českého*, Praha 2013.

Petr, Jan (ed.), *Slovník česko-německý Josefa Jungmanna I*, Praha 1989.

Petráčková, Věra – Vogeltanz, Vladimír (edd.), *Příběhy Jindřicha Michala Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

Polišenský, Josef – Petruš, Eduard (edd.), *Ondřej z Habernfeldu. Historie o válce české 1618-1620*, Praha 1964.

Polišenský, Josef (ed.), *Bartoloměj Paprocký z Hlohol. Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941.

Ratajová, Jana – Storchová, Lucie (edd.), *Žádná ženská člověk není. Polarizace genderů v českojazyčné literatuře druhé poloviny 18. století*, Praha 2010.

Rezek, Antonín (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti II*, Praha 1880.

Škoda, Jan (ed.), *Zřízení a artykulové Jana Šembery Černohorského z Boskovic měšťanům a vši obci města Litovle z roku 1593*, in: Okresní archiv v Olomouci 1989, Olomouc 1990, s. 175-191.

Tieftrunk, Karel (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 II-V*, Praha 1866-1870.

Vodička, Ondřej (ed.), *Dy kunst gelopt vor ritter und knechten. Analýza, edice a překlad tzv. kodexu Wallerstein, části A a B (UB Augsburg, Cod. I.6.4° 2, fol. 1r–74v)*, Praha 2020.

8.3. Literatura

Banks, Stephen, *Duels and Duelling*, Oxford 2012.

Bisingerová, Marie, *Mikuláš Dačický z Heslova*, Numismatické listy 52, 1997, s. 22-26.

Borovský, Tomáš – Malaníková, Michaela, *Genderové aspekty sporů o čest ve středověku*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 113-126.

Bourdieu, Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.

Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef – Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

Bůžek, Václav – Koreš, František – Mareš, Petr – Žitný, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.

Bůžek, Václav – Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk *Člověk českého raného novověku*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005, s. 9-53.

Bůžek, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

Bůžek, Václav, „*Posměch nemalej se stal*“. *Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století*, in: Chocholáč, Bronislav – Jan, Libor – Knoz, Tomáš (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník*

příspěvků, jež věnovali Prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, Brno 1999, s. 419-429.

Bůžek, Václav, *Aliance Rožmberků, Zrinských ze Serynu a Novohradských z Kolovrat na počátku 17. století*, Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 10-25.

Bůžek, Václav, *Urozenec*, in: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2005, s. 79-110.

Dinges, Martin, *Die Ehre als Thema der historischen Anthropologie. Bemerkungen zur Wissenschaftsgeschichte und zur Konzeptualisierung*, in: Schreiner, Klaus – Schwerhoff, Gerd (edd.), *Verletzte Ehre. Ehrkonflikte in Gesellschaft des Mittelalters und der frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 1995, s. 29-62.

Dolínek Vladimír, *Knihy o soubojích*, Praha 2009.

Dupius, Olivier, *A New Manuscript of Joachim Meyer (1561)*, Acta Periodica Duellatorum 9, 2021, s. 1-14.

Dvořáková, Daniela, *Súboj ako spôsob riešenia sporov o česť v stredovekom uhorskom práve*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol.(edd.), *Spory o česť ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 46-53.

Hilský, Martin, *Shakespearova Anglie. Portrét doby*, Praha 2020.

Himl, Pavel, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.

Hrbek, Jiří, *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, Praha 2015.

Hrdlička, Josef, *Žena v pramenech osobní povahy v 17. století*, in: Lengyelová, Tünde (ed.), *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 153-163.

Janáček, Josef, *Mikuláš Dačický z Heslova. Očitý svědek české renesance*, Dějiny a současnost 14, 1992, č. 6, s. 24-29.

Janišová, Jana – Janiš, Dalibor, *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604 II*, Praha 2017.

Janišová, Jana, *Delikt urážka na cti v českém a moravském zemském právu*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol. (edd.), *Spory o česť ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 69-110.

Jelínek-Bojkovský, Jan Nepomuk, *Obecní řád a některé artikule obecní dané Karlem z Žerotína*, Selský archiv 9, 1914, č.1, s. 34-39.

Kiernan, Victor, *The duel in European history. Honour and the Reign of Aristocracy*, London 2016.

Kovařík, Jiří – Křížek, Leonid, *Historie evropských duelů a šermu. Svazek II: Čas rváčů a duelantů*, Praha 2014.

Král, Pavel, *Zazdění jako trest za cizoložství. Symbolické jednání aktérů manželské pře Vavřince Spinky z Lubikova a Kateřiny Podhradské z Vlčí Hory v letech 1577-1578*, in: Hrdlička, Josef – Král, Pavel – Smíšek, Rostislav (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 130-142.

Kraus, Josef, *Zřízení panské panství Letovského z roku 1561*, Časopis Moravského muzea zemského 5, 1905, s. 70-101.

Kreuz, Petr *Urážka na cti v praxi komorního soudu Království českého a městského soudu Starého Města pražského v první polovině 16. století*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 127-150.

Kreuz, Petr, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000.

Kubeš, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*, Praha 2018.

Leonhard, Jörn – Wieland, Christian, *Noble Identities from the Sixteenth to the Twentieth Century – European Aristocratic Cultures in Law, Politics and Aesthetics*, in: Leonhard, Jörn – Wieland, Christian (edd.), *What Makes the Nobility Noble? Comparative perspectives from the Sixteenth to the Twentieth Century*, Göttingen 2011, s. 7-34.

Macek, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1996.

Matyášová, Josefína, *Mikuláš Dačický z Heslova. Osobnost, dílo a „druhý život“*, Praha 2017 (diplomová práce).

Němec, Igor a kol., *Dědictví řeči*, Praha 1986.

Novotný, Robert, *Čest a urozenost v mentalitě středověké šlechty*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol.(edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 54-68.

Peltonen, Markku, *The Duel in Early Modern England. Civility, Politeness and Honour*, Cambridge 2003.

Prchal, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.

Rauscher, Rudolf, *Urážka na cti podle českého zemského práva*, in: Čáda, František (ed.), *Naše právo a stát*, Praha 1928, s. 41-53.

Ryantová, Marie, *Život raně novověké šlechtičny v českém království (právní limity a skutečné možnosti)*, in: Lengyelová, Tünde (ed.), *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 106-117.

Siglová, Tereza, „*Soudové zisku nenesou*“. *Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011.

Siglová, Tereza, *Role cti ve sporech poddaných na příkladu pardubického panství v 16. a 17. století*, in: Borovský, Tomáš – Janiš, Dalibor – Malaníková, Michaela a kol.(edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 186-198.

Stejskal, Aleš, *Instituce hospod v sociální teorii a praxi rožmberského dominia (1551-1611)*, in: Kokojanová, Michaela (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století)*, Prostějov 1997, s. 376-408.

Stübiger, Gerhard, *Život v Chomutově na sklonku XVI. století*, Památky-příroda-život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 1, 1969, s. 62-66, 81-84.

Sulitková, Ludmila, *Neznámý městský řád pro Náchod z šedesátých let 16. století*, *Theatrum historiae* 10, 2012, s. 25-57.

Svátek, Josef, *Dějiny poprav a katů v Čechách*, Praha 2004.

Szeghyová, Blanka, *Žena a zločin vo východoslovenských mestách v 16. storočí. Otázky, pramene, definície*, in: Lengyelová, Tünde (ed.), *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 67–85.

Šáro, Ondřej, *Duely v českých zemích raného novověku*, České Budějovice 2009 (diplomová práce).

Šimůnek, Robert, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

Šindelář, Vladimír, *Šermíři, rváči, duelanti*, Praha 1994.

Tomíček, Antonín, *Zřízení městské v Litomyšli*, Památky archeologické a místopisné 10, 1898-1899, s. 77-84.

Valenta, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

van Dülmen, Richard, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

van Dülmen, Richard, *Kultura a každodenní život v raném novověku. Díl 2.: Město a vesnice*, Praha 2007.

Wagner, Eduard, *Sečné a bodné zbraně*, České Budějovice 1993.

Winter, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

Winter, Zikmund, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

Winter, Zikmund, *Život církevní v Čechách II*, Praha 1895.

Žitný, Miroslav, *Ideál křesťanského rytířství v paměti rytířského rodu Pětipeských z Chýš a Egrberku*, Opera historica 15, 2011, s. 183-217.

9. Seznam příloh

Příloha č. 1: Vyobrazení folia 6r části A Codexu Wallerstein z 15. století dle O. Vodička (ed.), *Dy kunst*, s. 74.

Příloha č. 2: Šerm s dlouhým mečem v podání Joachima Meyera asi z roku 1568 dle J. Kovařík – L. Křížek, *Historie*, s. 88.

Příloha č. 3: Šerm v podání Achille Marozza z roku 1536 dle V. Šindelář, *Šermíři*, s. 23.

10. Přílohy

Příloha č. 1

Vyobrazení folia 6r části A Codexu Wallerstein z 15. století

Příloha č. 2

Šerm s dlouhým mečem v podání Joachima Meyera asi z roku 1568

Příloha č. 3

Šerm v podání Achille Marozza z roku 1536

